

Kutadgubilig

FELSEFE – BİLİM ARAŞTIRMALARI

PHILOSOPHY – SCIENCE RESEARCH

45

Haziran 2022

ISSN: 1303-3387

NURETTİN TOPÇU’NUN “RUHÇU ANADOLU SOSYALİZMİ”
HANGİ RUHU TAŞIMAKTADIR?*

Zübeyir Ovacık**

WHAT SPIRIT DOES NURETTİN TOPÇU’S
“SPIRITUAL ANATOLIAN SOCIALISM” CONTAIN?

ÖZ

Yakın dönem Türk düşüncesinin az sayıdaki özgün düşünürlerinden birisi olarak değerlendirilen Nurettin Topçu, idealist karakterde bir düşünce sistemi ortaya koyarken fikri serüveninin odağına ahlaki yerleştirmektedir. Pratik-politik alana etik bir duyarlılıkla yönelen Topçu, yaşadığı dönemin mevcut ekonomi-politiğine de keskin eleştiriler yöneltmiş bir isimdir. Bu doğrultuda Topçu, çağdaş Türk düşüncesinde Anadolu coğrafyasını merkeze alan kendine özgü moral ekonomi-politik bir kuram geliştirme çabası içerisinde olmuştur. Ruhçu sosyalizm, Anadolu sosyalizmi gibi kavramsallaştırmalarla ifade ettiği bir sosyalizm modelinden söz eden Topçu, mevcut politik düşünce modellerinin hazır düzeneklerinin dışına taşan bir düşünce dizgesine sahip görünmektedir. Her halükarda Topçu ve fikriyatı üzerine sürdürülecek bir tartışma, Türk düşüncesinin çağdaş dönemdeki düşünce hareketlerini tasnif eden alışlagelmiş şemayı aşan bir bakış açısını gerekli kılmaktadır. Mevcut çalışma, Topçu ile ilgili önemli bir belge niteliğinde olan ve yerel bir dergide yayınlanmış olan bir hatıra-metni ilk defa gündeme getirerek Topçu’nun düşünce serüveninde önemli bir tartışma başlığı oluşturan sosyalizm konusuna katkı sunmayı amaçlamaktadır. Çalışmada, Anadolu sosyalizmi kavramsallaştırmasından hareketle sosyalizm vurgusunun Topçu’nun genel

* Bu çalışma, 24-26 Ekim 2019 tarihleri arasında Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi ev sahipliğinde gerçekleştirilen *II. Uluslararası Türk Halklarının Felsefi Mirası Sempozyumunda* özet şeklinde hazırlanıp sunulan sözlü bildirinin genişletilip yazıya geçirilmiş hâlidir.

** Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü, e-mail: zubeyir.ovacik@selcuk.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-7266-3343. Yazı Türü: Araştırma Makalesi. Yazı geliş tarihi: 16.10.2021; kabul tarihi: 30.11.2021.

düşünce sistematığının içerisinde nerede durduğu, sosyalizm ilgisinin Topçu'nun düşünce sistematığının mütemmim bir cüzü olup olmadığı meselesi tartışmanın temel sorusu haline gelmektedir. Nihayetinde Topçu'nun ruhçu-Anadolu sosyalizmi, formasyonunu kendi entelektüel macerasından almakta ve yaşadığı dönemin elitlerine yönelik bir eleştiri imkânından ibaret görünmektedir. Çalışmada Topçu'nun idealist bir zeminde neşvünema bulan sosyalizminin, Anadolu'nun tasavvufi irfan geleneğiyle şekillenmiş İslami bir ruh taşıdığı ve aynı zamanda dönemin elitlerine yönelik keskin eleştiriler barındıran gayet modern protest bir tavırdan ibaret olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nurettin Topçu, Anadolu Sosyalizmi, Ruhçu Sosyalizm, Milliyetçi Sosyalizm.

ABSTRACT

Nurettin Topçu, who is considered as one of the few original thinkers of the recent Turkish thought, reveals a systematic of thought with an idealistic character by placing morality at the center of his intellectual adventure. Topçu, sharply criticizes the current political economy of the period in which he lived. Topçu wanted to develop a moral economic-political theory centered on the Anatolian geography. Topçu expresses this model with concepts such as spiritualist socialism and Anatolian socialism. A discussion on Topçu and his ideas requires a different perspective that goes beyond the conventional scheme. The present study aims to contribute to the topic of socialism, which is an important topic of discussion in Topçu's journey of thought, by bringing up a memoir-text, which is an important document about Topçu and published in a local magazine for the first time. In the study, the main question of the discussion is where the emphasis on socialism stands in Topçu's general thought system, and whether the interest in socialism is an integral part of Topçu's thought system. Ultimately, Topçu's spiritualist-Anatolian socialism takes its formation from his own intellectual adventure and seems to consist of a critique of the elites of his time. In the study, it was concluded that Topçu's socialism had an Islamic spirit shaped by the tradition of Anatolia's mystical wisdom and at the same time consisted of a very modern protest attitude that included criticisms of the period in which he lived.

Keywords: Nurettin Topçu, Anatolian Socialism, Spiritual Socialism, Nationalist Socialism

***

Giriş

Türk düşüncesinin çağdaş döneminin başlangıcından itibaren daha çok pratik-politik bir çerçevede geliştirilen düşüncelerin genellikle Akçura'nın *Üç Tarz-ı Siyaset*'inde de ortaya konulduğu üzere Batıcılık, İslamcılık, Türkçülük şeklindeki ekoller altında tasnif edilişi yaygın bir tutuma karşılık gelmektedir. Birbirlerinden farklılaştığı varsayılan her "üç siyaset tarzı"nın da esasında modernleşme, ilerleme, kalkınma perspektiflerini paylaştıkları, dolayısıyla temel yönelimlerinin Batı uygarlığı olması hasebiyle aynılaşmakta oldukları görülebilmektedir. Cumhuriyet dönemindeki az sayıdaki özgün düşünürlerden birisi olarak kabul edilebilen Nurettin Topçu, modernleşme arayışlarının askeri ve ekonomik güce ulaşma, dolayısıyla sanayileşme hedefleriyle özdeşleştiği Çağdaş Türk düşüncesinde liberal-kapitalist bir üretim tarzına yönelik keskin eleştirileriyle mevcut düşünce modellerinin sınırlarının dışına taşan bir düşünce sistematiğine sahip görünmektedir. Topçu'nun fikirlerini milliyetçilik, popülizm, İslamcılık, muhafazakârlık, batıcılık ve sosyalizm gibi mevcut akımlara yaslanarak ele alan çalışmalar, sıklıkla Topçu düşüncesinin hazır modeller içerisinde ele alınmasının güçlükleriyle karşılaşmaktadırlar. Cumhuriyet döneminde daha çok kapitalist bir model esas alınarak yürütülen ekonomi politikalarının özellikle milliyetçi-muhafazakâr kesimin güçlü toplumsal onayını aldığı bir vasatta Topçu'nun sosyalizmden bahsetmesi, onun düşünce dünyasını ilginç kılan hususlardan birisi olarak dikkat çekmektedir. Topçu gibi milliyetçi, muhafazakâr karakterler taşıyan bir düşünce dünyasına sahip bir ismin ruhçu, Anadoluçu, İslamcı gibi niteliklerle ifade edilen bir sosyalizm modelinden bahsetmesinin arka planına ilişkin bir soruşturma, Topçu'nun fikriyatının bütünlüklü olarak anlaşılmasında önem arz etmektedir.

Sosyalizmin kökenine dair tarihsel süreç içerisinde dinlerden, ütopyalara ve Antik Çağ'daki bazı filozoflara kadar çeşitli referanslara atıflar yapılsa da nihayetinde sosyalizm, çağdaş bir ideoloji olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyalizm kelimesinin ilk kullanımı XIX. yüzyılın ilk çeyreğine işaret etse de sosyalist öğretilerin kökleri, XVIII. yüzyıldaki Sanayi Devrimi ve Fransız İhtilali'yle ilişkilidir.¹ Sanayi Devrimi'yle birlikte gelişen sosyo-ekonomik modelin ortaya çıkardığı toplumsal sefaletle bir tepki olarak kendisini var eden ekonomi/politik bir ideoloji olarak sosyalizm, kapitalist üretim modelinin neden olduğu eşitsizlikler, yoksulluklar, işsizlik, üretim fazlalığı gibi hususlara dikkat çekerek bencilce kâr peşindeki bir üretim mekanizmasının eleştirisine yoğunlaşmaktadır.²

Çağdaş Türk düşüncesinin erken dönemlerinden itibaren Batı'da ortaya çıkan pek çok akım ve fikrin takip edilişi gibi Osmanlı'nın son dönemlerinden itibaren

¹ Jean-Paul Thomas, "Sosyalizm", çev. İsmail Yerguz, *Siyaset Felsefesi Sözlüğü*, Yayıma Hazırlayanlar: Philippe Raynaud ve Stéphane Riols, 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2011, s. 816, 817.

² Jean-Paul Thomas, "Sosyalizm", s. 816.

sosyalizme dair düşüncelerin de çeşitli düşünürler tarafından dile getirilmiş olduğu görülmektedir. Sosyalizmin toplumsal tarihimizdeki macerasına ilişkin *Türkiye’de Sol Akımlar* adlı iki ciltlik eser kaleme almış olan Mete Tunçay, söz konusu eserinde Türkiye’de sosyalizme dair fikirlerin tarihini, Osmanlı döneminin erken dönemlerine, hatta Türk tarihinin eski devirlerine kadar geri götürmenin mümkün olduğunu belirtmekle birlikte Osmanlı’daki sosyalist hareketleri II. Meşrutiyet’le başlatmaktadır.³ Tunçay, sol hareketin daha çok azınlıklar arasında özellikle de Ermeni ve Bulgar azınlıklar arasında yayılmaya başladığına dikkat çekmektedir.⁴ Azınlıkların dışında Meşrutiyet yıllarının İstanbul’unda, “İştirakçi” lakabıyla ünlenen Hüseyin Hilmi’nin (1855-1922)⁵ başını çektiği küçük bir aydın grubu tarafından da sosyalizmin savunulmakta olduğu görülmektedir.⁶ Cumhuriyet döneminde ise sol hareket çerçevesinde Kadro Hareketi (1932-1935) ve Yön Dergisi çevreleri dikkat çekmektedir. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Şevket Süreyya Aydemir gibi isimlerin de yer aldığı kadrocular bizzat Mustafa Kemal Atatürk ile temas içerisinde olmuşlardır. Resmi ideolojiyle yakın bir ilişki içerisinde olan Kadrocular, milliyetçi refleksler de gösteren ilginç bir sosyalist hareket olarak ortaya çıkmıştır.⁷ 1960’lardan sonra ise Doğan Avcıoğlu ve Mümtaz Soysal’ın yönetimindeki Yön Dergisi çevresinde ulusal bir sosyalizm anlayışı savunulmuştur. Yön Dergisi’nde İslam ülkelerindeki “İslami Sosyalizm” fikirleri de tartışılmış, bu yönde örneğin Roger Garaudy’nin *Sosyalizm ve İslamiyet* adlı eseri tercüme edilmiştir. 1960’lardan itibaren ise klasik Marksist şablona uymayan, Türkiye’nin kendine özgü toplumsal yapısına dikkat çeken “yerli bir sosyalizm” hareketi olarak tavsif edilebilecek bazı isimlerden de söz edilebilmektedir. Siyaset alanında Türkiye İşçi Partisi genel başkanı Mehmet Ali Aybar ve entelektüel çevrelerde Kemal Tahir ve Atilla İlhan bu çerçevede gündeme gelmektedir.⁸ Cumhuriyet dönemi sosyalizm tartışmalarında yer alan en ilginç isimlerden birisi de milliyetçi-muhafazakâr çevreyle ilişkili bir isim olan Nurettin Topçu’dur.

Sosyalizm modelini “İslami”, “Müslüman”, “Anadolu”, “ruhçu” gibi nitelendirmelerle ortaya koymuş olan Topçu, kendine özgü bir sosyalizm anlayışıyla dikkatleri üzerine çekmiştir. Milliyetçi çevrelerde sol düşünceye ait isimlere karşı toptan ve keskin bir karşıt tavrın gösterildiği bir vasatta Topçu’nun Sabahattin Ali, Keyise İdalı ve Mehmet Ali Aybar gibi toplumsal meselelere duyarlı kimi Marksist ve sosyalist isimlere özel bir sempati beslediği görülmektedir.⁹ Topçu’nun sosyalizm anlayışıyla

³ Mete Tunçay, *Türkiye’de Sol Akımlar (1908-1925)*, 3. Basım, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1978, s. 21-23.

⁴ Tunçay, *Türkiye’de Sol Akımlar (1908-1925)*, s. 23.

⁵ İştirakçi Hilmi olarak bilinen Hüseyin Hilmi, Şubat 1910’da “İştirak” dergisini çıkarırken, Eylül 1910’da ise siyasal tarihimizdeki ilk sosyalist parti olan Osmanlı Sosyalist Fırkası kurulmuştur.

⁶ Tunçay, *Türkiye’de Sol Akımlar (1908-1925)*, s. 37.

⁷ Lütfi Sunar, “Kadro Dergisi/Hareketi ve Etkileri” *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, 2004, s. 511-526.

⁸ Fırat Mollaer, “Türk Sosyalizmine Bir Katkı”, *Hece Aylık Edebiyat Dergisi, Bir Düşünce ve Yarınki Türkiye Tasarımı Olarak Nurettin Topçu Özel Sayısı*, Yıl: 10, Sayı: 109, Ocak, 2006, Baskı Tarihi: 31.12.2005, s. 38, 39.

⁹ Muzaffer Civelek, *Kırk Yıl Sonra Dün Gibi Nurettin Topçu*, 1. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları,

yakın dönemdeki kimi yerli sosyalizm anlayışlarının savunucuları arasında mukayeseler yapan çalışmalar yapılmıştır. Süleyman Seyfi Öğün, Topçu ile Mehmet Ali Aybar'ı karşılaştıran bir yazı kaleme almıştır.¹⁰ Fırat Mollaer, Nurettin Topçu'nun sosyalizm konusundaki düşünce yalnızlığını Cemil Meriç, Mehmet Ali Aybar, Kemal Tahir ve Atilla İlhan gibi entelektüellerle paylaşmış olduğunu ifade etmektedir.¹¹ Nihayetinde kendine özgü bir sosyalizm tasarımı ortaya koymuş olan Topçu'nun sosyalizminin hangi dinamiklere yaslandığı ve sosyalizm konusunun Topçu fikriyatının temel bir unsuru olup olmadığı meselesi, üzerinde tartışmayı gerekli kılan önemli bir mesele haline gelmektedir.

I. Nurettin Topçu'nun 'Sosyalizmi' Nasıl Bir Sosyalizmdir?

Nurettin Topçu'nun düşünce dünyasını bütüncül ve tutarlı bir değerlendirmenin konusu yapabilmek için onun bir bütün olarak fikri serüveninin başlıca aşamalarının doğru bir şekilde takip edilmesinin lüzumu ortadadır. Bu çerçevede Topçu'nun sosyalizmle ilgili fikirlerinin başlangıç ve gelişme aşamalarının da dikkatli bir şekilde tahlil edilmesi gerekmektedir. Hareket Dergisi çevresi içerisinde Topçu'nun yakın çevresinde bulunmuş önemli isimlerden birisi olan Ezel Erverdi, Topçu'nun sosyalizm kelimesini ilk defa 1959'da İTÜ'de verdiği konferansta kullandığını belirtmektedir.¹² 1960'ların dünyasında sosyalist eğilimlerin yükselişini takip ettiği anlaşılan Topçu'nun Orhan Okay'a yazdığı 02.02.1965 tarihli mektubunda Okay'dan ruhçu sosyalizm hakkında yazılmış yeni eserler istediği görülmektedir:

"...Eğer imkân bulursan bana 'sosyalizm' hakkında iyi bir etüt eseri getirirsen memnun olurum. Ruhçu Katolik sosyalist cereyanları ile beraber çeşitli sosyalist sistemleri içerisine alan böyle ciddi bir eseri orada yapabileceğin bir soruşturmanın sonucunda seçme işini sana bırakıyorum. Ruhçu sosyalizm üzerinde bir çalışma yapıyorum. Onun için faydalanmak arzusundayım..."¹³, "... Sosyalizm üzerine çalışmalarım, leş kesilmiş bir cemiyete bir ruh ve hayat verme denemesi yapmaktır..."¹⁴

Entelektüel biyografisinin merkezine hem teorik açıdan hem de pratik açıdan

2017.; Süleyman Seyfi Öğün, *Türkiye'de Cemaatçi Milliyetçilik ve Nurettin Topçu*, 1. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1992, s. 152.; Süleyman Seyfi Öğün, *Modernleşme, Milliyetçilik ve Türkiye*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 1994, s. 221, 222.

¹⁰ Bkz.: Süleyman Seyfi Öğün, "Zor Zamanda İlkeli Düşünmek Ya da Mehmet Ali Aybar ve Nurettin Topçu", *Modernleşme, Milliyetçilik ve Türkiye*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 1994.

¹¹ Fırat Mollaer, "Türk Sosyalizmine Bir Katkı", s. 39.

¹² Ezel Erverdi, *Nurettin Topçu, Düünden Kalanlar ve Geleceğe Umular*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019, s. 334.

¹³ M. Orhan Okay, *Anadolu'dan Hatıralarla Nurettin Topçu'nun Mektupları*, 1. Baskı, İstanbul: Cümle Yayınları, 2015, s. 149, 156.; Emin Işık, *Nurettin Topçu Çağdaş Bir Dervişin Dünyası*, 3. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019, s. 209.

¹⁴ Okay, *Anadolu'dan Hatıralarla Nurettin Topçu'nun Mektupları*, s. 152.

ahlakı yerleştirmiş bulunan Nurettin Topçu, *Ahlak Nizâmı* başlığı altında bir araya getirilen yazılarının hemen başında yaşadığı çağın kesif bir güven bunalımına sahne olduğunu ve son yılların özellikle de son harbin yıkımının sadece maddi bir yıkım olmayıp asıl yıkılanın bütün bir ‘Ahlâk Nizâmı’ olduğunu belirtmektedir.¹⁵ ‘Anadolu’, ‘ruhçu’, ‘İslam’ ve ‘Müslüman’ gibi çeşitli vasıflarla¹⁶ ortaya koyduğu sosyalizm anlayışını Topçu, daha yoğun bir şekilde *Ahlâk Nizâmı* adlı eserinde ele almaktadır. Söz konusu eserinde pek çok şeklinin olduğundan söz ettiği sosyalizmi Topçu, genel olarak şu şekilde tarif etmektedir:

“Sosyalizm, XIX. asırda doğan ve büyük sanayi işçilerinin yaşama şartlarıyla refah vasıtalarında cemiyetin diğer fertleriyle eşitlik temini için ortaya konulmuş olan ekonomik doktrinlerin umumi adıdır.”¹⁷

Topçu’nun da işaret ettiği üzere modern bir ideoloji olarak bazen komünizmle yakın bir ilişki içerisinde, hatta özdeş bir şekilde yorumlanan sosyalizm, şiddet veya demokratik yöntemleri esas alan tutumlar açısından da nasyonal sosyalizm, demokratik sosyalizm gibi farklı yorumlarla ortaya konulabilmektedir.¹⁸ Farklı yorumlama biçimleri söz konusu olsa da esasında bütün sosyalizmler “kendi haline bırakılmış sanayiciliğin istismarcılıklarına ve aşırılıklarına karşı tepkiler” bağlamında olumsuz biçimde tanımlanmaktadır. Bununla birlikte önerilen sistemlerin çeşitliliği, olumlu bir atılımı da mümkün kılmaktadır.¹⁹ “Hareket” kavramını düşünce dizgesinin anahtar kavramı olarak tayin eden Topçu’nun sosyalizmi içtimâî plandaki bir atılım, hareket arayışı üzerinden ele alınabilmektedir. Maddi açıdan insanlar arasında nisbî bir eşitliğin söz konusu olduğunu belirten Topçu, madde ve iktisat alanındaki bu eşitliği esas alan sosyalizmin en doğru sistem olduğunu belirtmektedir.²⁰ Farklı sosyalizm türlerinin ortak noktasının üretim araçlarıyla geçim şartlarının fertlerden alınıp topluma verilmesi olduğunu belirten Topçu, XIX. asırdan önce ortaya konulan bölüşmecî sosyalizm ve modern sosyalizm olmak üzere iki tür sosyalizmden söz etmektedir. Topçu’ya göre XIX. yüzyıldan önce ortaya konulan bölüşmecî sosyalizm, sadece toprağın fertler arasında eşit olarak bölünmesini esas alırken, modern sosyalizm ise ortak bir çalışma ile meydana getirilen eşyayı, dolayısıyla bütün üretim araçlarını toplumun malı olarak kabul etmekte ve bunlar üzerinde ferdin mülkiyetini tanımamaktadır. Modern sosyalizm ancak bütünüyle fert tarafından üretilen ve yalnız fert tarafından kullanılan

¹⁵ Nurettin Topçu, *Yarıncı Türkiye*, 5. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1999, s. 13.

¹⁶ Emin Işık, Topçu’nun sosyalizm anlayışını tavsifi hususunda şunları kaydetmektedir: “...dinin izzet ve şerefini korumak ve siyasi polemiklere alet etmemek için ‘İslam Sosyalizmi’ yerine daha çok ‘Ruhçu sosyalizm ve Milliyetçi sosyalizm’ gibi kavramlar kullanıyordu”, Emin Işık, *Nurettin Topçu Çağdaş Bir Dervişin Dünyası*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019, s. 207.

¹⁷ Nurettin Topçu, *Ahlak Nizâmı*, 3. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1997, s. 231.

¹⁸ Atilla Yayla, *Siyasi Düşünce Sözlüğü*, 4. Baskı, Ankara: Adres Yayınları, 2008, s. 215-216.

¹⁹ Jean-Paul Thomas, “Sosyalizm”, s. 816.

²⁰ Nurettin Topçu, *Devlet ve Demokrasi, (İradenin Davası, Devlet ve Demokrasi birlikte)*, 8. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2018, s. 142.

eşyaya ilişkin ferdî mülkiyeti tanımaktadır.²¹ Farklı biçimlere bürünmüş olan modern sosyalizmin Fransa ve Almanya'da birbirlerine aykırı istikamette geliştiklerini belirten Topçu'ya göre Fransız sosyalizmi idealist ve ütöpik bir karakter sergilerken, Alman Millî Sosyalizmi ise realist bir sosyalizm niteliğindeki kolektivizme örnek teşkil etmektedir. Topçu, sosyalist bir doktrin olduğunu belirttiği kolektivizmi de biri devletçi ve muhafazakâr ve diğeri de inkılâpçı ve materyalist olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Topçu, faşizmin esasları üzerinde gelişen devletçi bir sosyalizm olarak nitelendirdiği Alman Sosyalizmi'ne ilişkin olumlu ifadeler kullanmaktadır:

"Devlet sosyalizmi gelenekçi ve muhafazakârdır. Cemiyetin şartlarını kabul eder, tarihî zaruretlere bağlanır, inkılâpçı değil, tekâmülcüdür. Millî değerlerle geleneklere dayanan faşizm ile aynı esaslara dayanan Alman millî sosyalizmi, devlet sosyalizminin en mükemmel gerçekleşmesi olmuştur. Her ikisi de spiritüalisttir yani ruhî ve ahlâkî kıymetlere dayanır. Faşizm, ekonomik insan tanımıyor. Ona göre insan, ahlâkî, dinî, harpçi ve siyasî bir varlıktır. Millet ise muayyen bir zamanda bir cemiyet içinde birlikte yaşayan fertlerin bütünü değildir, cemiyetin geçmiş, gelecek ve bugünkü nesillerini kucaklayan ideal bir varlıktır. Mâziden gelip, istikbale doğru akmakta olan bir nehir gibidir. Faşist devlet, yeryüzünde İlâhî iradenin gerçekleşmesidir ve kendiliğinden ahlâkîdir. Otorite, ideal olan millî irade tarafından istenilmiştir. Ve bu istikle millî irade Allah'a bağlanmaktadır. İlâhî iradenin tecellisi olan faşist devlet, milletin bütün unsurlarını birleştirici, içtimaî çalışmaların hepsini eline alıcı ve en sağlam nizama ulaşmak gayesinde olan cemiyet üzerinde en kuvvetli otoriteyi kullanıcıdır. Faşizm, fert ve devlet hakkındaki nazariyesini Alman filozofu Hegel'den almıştır. İtalya'da Croce ve Centilen gibi mütefekkirler bu esasları Hegel'den almışlardır. Sonra, esasında aynı şekilde faşist ve İtalyan faşizminden sadece Nazilik yani üstün ırkçılık iddiasıyla ayrılan Alman millî sosyalizmi, bu doktrini hazırlanmış olarak İtalyanlardan almıştır."²²

Görüldüğü üzere, devlet sosyalizminin en yetkin hali olarak gördüğü Alman Millî Sosyalizmi'nin idealist ve spiritüalist bir yapı sergilediğini belirten Topçu, dahası kendiliğinden ahlaki bir yapı olarak nitelendirdiği faşizmi yeryüzünde ilahi iradenin kendisiyle gerçekleştiği politik bir sistem olarak tasvir etmektedir. Bir anlamda kurucusu Hitler'in kişiliğiyle de şekillenmiş olan ve Alman ulusunu esas alan nasyonal sosyalizm anlayışında Alman ulusunu tehdit eden Marksizm, Yahudiler ve parlamenter demokrasi şeklindeki üç tehlikeden söz edilmektedir.²³ Topçu da sosyalizm anlayışını ortaya koyarken Yahudilik, Marksizm ve demokrasi şeklindeki üç hususa ilişkin keskin eleştirilerini sürekli gündeme getirmektedir.²⁴ Böylesi benzerliklerden dolayı Topçu'nun sosyalizminin nasyonal sosyalizmden ibaret olduğunu düşünenler vardır. Nitekim Akif Emre, Topçu'nun faşizm ve Hitler sempatisinden söz etmekte ve İslam Sosyalizmi anlayışının nasyonal sosyalizmden esintiler taşıdığını belirtmektedir.²⁵

²¹ Topçu, *Ahlâk Nizâmı*, s. 231.

²² Topçu, *Ahlak Nizâmı*, s. 232, 233.

²³ Ayferi Göze, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, 13. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları, 2011, s. 361, 362.

²⁴ Topçu, *Ahlak Nizâmı* s. 20, 21, 23, 33, 43, 214, 215, 271.

²⁵ Akif Emre, "Nurettin Topçu'da Öteki Dünyalar", *Hece Aylık Edebiyat Dergisi, Bir Düşünce ve Yarınki Türkiye Tasarımı Olarak Nurettin Topçu Özel Sayısı*, Yıl: 10, Sayı: 109, Ocak, 2006, s. 45.

Sosyalizm vurgusu ile hitap ettiği çevrenin ciddi eleştirilerine muhatap olmuş olan Topçu, sosyalizmin özel bir formu olarak nasyonal sosyalizme yönelik sempatik bir tavır geliştirmesi ile de kendisine yönelik eleştirilerin yoğunluğunu artırmış görünmektedir. Ezel Erverdi, Topçu'nun özellikle eleştirilerin hedefi olduğu hususlardan birisinin de onun faşizmle ilişkilendirilen görüşleri olduğuna dikkat çekmektedir:

“Hoca hakkında çok şey söylenmiştir. Muarızlarından da taraftarlarından da onu ârâfta görenler, zemzeme katran karıştırdı diyenler, akli karışık bir mustarıptır diyenler olmuştur. Devletçi anlayışına göre faşizmle eşitleyenler, dindarlık anlayışının temsilcisidir diyenler olmuştur. Hitler ve Akif resmi nasıl yan yana durur? Gandhi sevgisi ile Hitler'in ne alakası var? gibi sorular sürekli zihinleri meşgul etmiştir. Parça parça bakıldığı zaman Nurettin Bey'de çok parça görülür.”²⁶

Faşizmin otoriter-totaliter bir devlet anlayışını esas almasının yanı sıra ekonomik yapıyı bireylerin inisiyatifinden daha çok meslek kuruluşları olarak korporasyonlara bırakması gibi hususiyetleri²⁷ açısından Topçu'nun ilgisini çektiği açıktır. Bununla birlikte Topçu'nun ruhçu, Anadolu, İslam gibi vasıflarla vafettiği sosyalizm modelinin faşizmle özdeş bir yapı sergilediğini söylemek kolay görünmemektedir. Zira her halükarda Topçu düşüncesinin bilinen kalıplar içerisinde ilerlemediğini hatırd tutmak gerekir. Her şeyden önce bir ahlak metafiziği geliştirme çabası içerisinde olmuş olan Topçu'nun düşünce dünyasının temel dizgesine baktığımızda onun nasyonal sosyalizmin çerçevesi içerisine giremeyecek kadar evrensel bir ideal insan modeline ulaşma çabası içerisinde olduğu görülmektedir. Ahlakî bir durumdan söz edebilmek için öncelikle insanın her şeyden ve dünyalardan değerli, hürriyetine el sürülemez, hürmete layık bir varlık olduğunun kabul edilmesi gerektiğinin altını çizen²⁸ Topçu'nun insanın özgürlüğünü ortadan kaldıran her türlü baskıcı yönetim modellerine, dolayısıyla faşizmin insanlık onuruna hanel getirecek uygulamalarına onay verecek bir anlayış içerisinde olduğunu söylemek mümkün olmasa gerektir. Kaldı ki, Topçu'nun sosyalizme dair arayışı, tam da onun insan onuruna yönelik taşıdığı hassasiyet ile doğrudan ilişkilidir:

“...Komünizmi son neslin kalbine aşıl原因 olaylar nelerdir? Ve bunların giderilmesi nasıl mümkün olacaktır? Evvelâ insana kıymet vermemiz lâzımdır. Kur'ân'ın insanı eşref-i mahlûkat sayan hükmüne hürmetten başka kurtarıcı yolumuz yoktur (...) bir kısım çalışan insanlar, ailesinin bir aylık geçimi için sadece iki-üç yüz lira aylık alırlarken, özel yüksek okulun ilim kisvesi taşıyan aç gözlü muhterisinin bir saatlik ders karşılığında yüz elli, iki yüz lira ücret aldığı yerde insana hürmet sözünün manası kalır mı?..”²⁹

Topçu'nun faşizme yönelik ifadelerini değerlendiren Süleyman Seyfi Öğün, onun faşist bir ideolog olarak kabul edilmesi için bu ifadelerin yeterli olmadığı kanaatindedir. Sevgi, merhamet, telkin ve ikna yöntemlerini esas alan Topçu'nun “Nazilerin ve

²⁶ Erverdi, *Nurettin Topçu, Dünden Kalanlar ve Geleceğe Umutlar*, s. 314, 334.

²⁷ Göze, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, s. 341 vd..

²⁸ Nurettin Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, 2. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1998, s. 41.

²⁹ Topçu, *Ahlak Nizâmı*, s. 28.

faşistlerin milis örgütlerinin acımasızlıklarını onaylamasını düşünmek biraz güçtür"³⁰ ifadesini kullanan Öğün, Topçu'nun şiddeti, baskıyı bir yöntem olarak kabul etmesinin söz konusu olmadığını, tam aksine onun sevgi, merhamet, telkin, ikna yöntemlerini esas almakta olduğunu altını çizmektedir. Öğün'e göre faşizmin lider kültürü, liderin talimatlarını gözü kapalı yerine getirmek anlayışı da Topçu'nun benimsediği bir şey olamaz. Zira Topçu'nun düşünce dünyasında liderlik, toplumsal adalet ve eşitliğin sağlanmasına yönelik çabalarla meşruiyet kazanabilmektedir. Yine faşizmin dinle çatışan tutumu da Topçu'nun asla kabul etmeyeceği bir şeydir. Öğün, Topçu'nun faşizme olan ilgisinin gerekçelerini tartışırken söz konusu ideolojinin siyasal demokrasiye, toplumsal adaletsizliklere, Yahudilere yönelik menfi tutumunu hatırlatmaktadır. Yine faşizmin proletarya yerine köylülüğü öne çıkartıp kırsal erdemleri yüceltmesi ve devleti ruhsal bir değer olarak ülküleştirmesi de bu çerçevede sıralanmaktadır. Nihayetinde Öğün, Topçu'nun faşizme olan ilgisinin ancak felsefi düzeyde bir ilgi olabileceğini, dolayısıyla "genel ideolojik evreninde faşizmin bir sempatiden öteye gitmediğini" ileri sürmektedir.³¹ Fırat Mollaer de Topçu'nun nasyonal sosyalizme dair yakınlığının ancak onun genel ideolojik evreninden ve antikapitalist tutumundan çıkarılabilecek bir retorik olabileceğini belirtmektedir. Zira Nazizm'i nihai kertede kapitalizmle ilişkisi olan bir ideoloji olarak da değerlendirmek mümkündür.³²

Her şeye rağmen faşizme yönelik kendisinden beklenen tepkiyi ortaya koymadığı görülen Topçu'nun komünizm konusunda daha net bir tavrın sahibi olduğu görülmektedir. Öyle ki komünizmle sosyalizm arasını ısrarla tefrik etmekte olan Topçu, kapitalizme yönelttiği keskin eleştirileri komünizme de yöneltmektedir.³³ Çağdaş dönemde Batı'da ortaya çıkan toplumcu (kolektivist) hareketlerin komünizm ve sosyalizm şeklinde iki farklı doktrin teşkil ettiğini ve bunların ilkeleri ve amaçları bakımından birbirlerinden tamamen farklı ve asla uzlaşmayacak iki farklı içtimâî doktrin olduklarını belirten Topçu, komünizmin materyalist, ihtilalci, devrimci karakterine karşılık sosyalizmin spirüalist, devletçi, muhafazakâr bir yapıda olduğunu ifade etmektedir.³⁴ Soğuk savaş döneminin radikal bir anti-komünizm çizgisini yansıtan "Türk Milliyetçiler Derneği"nde aktif faaliyetlerde bulunmuş olan³⁵ Topçu, ısrarla Marksizm ile irtibatlı bir sosyalizm anlayışına itirazlar yöneltmektedir. Zira idealizm çerçevesinde düşünceler ortaya koymuş olan Topçu'ya göre sosyalizmin Marksist yorumu, insanın ruhi varlığını inkâr etmekte, onu maddeye ve ilkel bir intikam duygusuna hapsedmektedir.³⁶ Topçu ile uzun bir süre birlikte olan Ezel Erverdi, Topçu'nun Marksizm karşıtlığına yönelik açık tavrına işaret etmektedir: "... Zamanında Marksist çevreler ile temasım olduğu

³⁰ Öğün, *Türkiye'de Cemaatçi Milliyetçilik ve Nurettin Topçu*, s. 173.

³¹ Öğün, *Türkiye'de Cemaatçi Milliyetçilik ve Nurettin Topçu*, s. 173, 174.

³² Fırat Mollaer, *Anadolu Sosyalizmine Bir Katkı*, 1. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2007, s. 105.

³³ Topçu, *Ahlak Nizâmı*, s. 25.

³⁴ Topçu, *Ahlak Nizâmı*, s. 234.

³⁵ Öğün, *Türkiye'de Cemaatçi Milliyetçilik ve Nurettin Topçu*, s. 51.

³⁶ Öğün, *Türkiye'de Cemaatçi Milliyetçilik ve Nurettin Topçu*, s. 171.

için beni tenkit eder ve biraz da kuşku demesem bile onların tesirine mi giriyorsun diye tedirginlik duyardı. Marksizm'in çok derin tahlillerini ve tenkidini yapardı..."³⁷

Topçu'nun idealist bir çerçevede sürdürdüğü sosyalizm arayışını Anadolu insanının yoksul hayat şartlarına karşı geliştirilen büyük bir duyarlılıkla ilişkili olarak görmek mümkündür. Zira Topçu, ortaya koyduğu sosyalizm tasarımıyla esasında Anadolu'nun beşeri coğrafyasına uygun bir iş planına duyulan ihtiyaçtan söz etmektedir. Böylelikle kapitalizm eleştirisi üzerinden kendisini var eden bir ideoloji olarak sosyalizmin planlı bir ekonomiyi esas aldığı³⁸ dikkate almış olan Topçu, üretim süreçlerini devletin sıkı bir şekilde kontrol etmesine yönelik bir yaklaşımı dile getirmektedir. Türkiye'nin temel iktisadi davasının Anadolu insanına iş bulma davası olduğunu belirten Topçu, Anadolu'nun beşeri coğrafyasına uygun bir iş planının şu ana kadar hiç uygulanmadığını, bu toprağın çocuklarının asırlardan beri kendi kaderlerine terkedildiğini belirtmektedir. Anadolu insanının toprağa bağlı bir üretimi gerçekleştirmesine yönelik bir çalışmanın ihmal edildiğini düşünen Topçu, çok geniş bir coğrafyaya yayılan imparatorluğun uzak ülkelerini elinde tutmak hevesiyle Anadolu halkının ana vatan olan bu toprakların dışında, askerlikle ömrünü tüketmeğe mahkûm edilmiş olduğunu, Anadolu insanının kendi toprağına pek az emek harcayabildiğini, Anadolu topraklarının ancak kadınların emeğiyle işlenebildiğine dikkatleri çekmektedir:

"Asırlarca Avrupa, Asya ve Afrika'daki eyaletlerine insan ve gıda anbarlığı yapan Anadolu, bugün sade kendi insanına iş sahası sağlayamıyor. Anadolu'nun köy ve kasabalarında işsizlik büyük bir yekûn tutmaktadır. Batı ve güney Anadolu'nun nispeten verimli olan bölgeleri bir tarafa bırakılırsa, Anadolu'nun her tarafında iş dâvası en büyük derttir."³⁹

Bilindiği üzere ütöpik sosyalizm, kapitalizmin ortaya çıkardığı toplumsal eşitsizlikleri ve aksaklıkları toplumsal düzenin yeniden inşasıyla aşmayı amaçlamaktadır. Böylesine bir arayış, toplumsal bir varlık olarak insanın yeniden tanımlanmasını gerekli kılmakta ve insan toplulukları için alternatif ideal bir yönetim modeli ortaya koymaktadır. Söz konusu model, insanın küçük topluluklar içerisinde ele alınıp eğitilmesi ve mesleki yeterliliğe kavuşturulması şeklinde tasarlanmaktadır.⁴⁰ Topçu'nun Anadolu, ruhçu, Müslüman gibi çeşitli sınıflarla nitelendirdiği ve onun ütopyasını teşkil etmekte olan⁴¹ sosyalizmi, Anadolu coğrafyası ve tarihini merkeze almakta olup toprağına, imana ve ahlaka güçlü atıflar içermektedir.

³⁷ Erverdi, *Nurettin Topçu, Düünden Kalanlar ve Geleceğe Umular*, s. 315.

³⁸ Göze, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, s. 274, 279.

³⁹ Topçu, *Ahlak Nizâmı*, s. 105.

⁴⁰ Göze, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, s. 274, 279.

⁴¹ Öğün, *Türkiye'de Cemaatçi Milliyetçilik ve Nurettin Topçu*, s. 171.

II. Toprak ile İmanın Sentezinden Sosyalist Bir Tasarım Çizmek

Ahlak merkezli entelektüel çabalarında ideal bir insan anlayışı sergileyen Topçu, ruhçu veya idealist bir sosyalist modelden söz etmekle esasında insanın ödev ve sorumlulukları bağlamında etik-politik bir tasarımda bulunmaktadır. Bu çerçevede Topçu'nun sosyalizmi bir imkândan daha çok bir eleştiri aracı olarak formüle ettiği anlaşılmaktadır. Anti-kapitalist bir tutum içerisinde olan Topçu'nun kapitalizme yönelik eleştirisi, kapitalizmin toplumsal ihtiyacın çok ötesinde bir üretim ve tüketim mekanizmasını esas almasına odaklanmaktadır. Sanayileşmeye yönelik eleştirisi de bu bağlamda gündeme gelen Topçu'nun şu satırları meseleyi özetlemektedir:

"Tabiatın her meyve kendi ihtiyacı kadar gıdayı çekiyor. İnsan ise, kâinata sığmayan ihtiraslarının arkasından koşarak, başkalarının da ihtiyaçlarına yarayacak varlıklarını kendine çekmek endişesiyle yaşıyor ve hemcinsinin yeryüzündeki sefaletlerine sebep oluyor."⁴²

Sosyalist bir tasarımın ortaya konulmasının gerekçesi olarak "Ticaret adı altındaki geçim endişesi ile türlü türlü ruhî ve ahlâkî sefaletlerin kurbanı olmaktan küçük satıcı kütlesini kurtararak ona şerefli, haklı ve huzurlu bir kazanç tarzı sağlamak için..."⁴³ ifadesine yer veren Topçu, büyük tüccar olarak tanımladığı sanayici ile toprak sahibi büyük sermaye sahiplerinin memleket iktisadındaki sömürücü yanlarının yanı sıra onların ahlaki sefaletlerine keskin eleştiriler yönelmektedir.⁴⁴ Topçu'ya göre bir zamanlar sadece hükümdar sarayı etrafında halkalanan zorba-esir ilişkisi, bugün sermayenin sanayi ve ekonomi alanında, büyük sanayi dünyasında merkezileşmesiyle daha geniş bir halkada, büyük halk kitlelerinin patronların kölesi haline gelmesi şeklinde ortaya çıkmıştır.⁴⁵ Topçu, büyük sanayinin tabiri caizse efendi-köle diyalektiğini geniş bir alana yaydığını düşünmektedir.

Ne için sosyalizm? sorusunun cevabını "Fabrika bacalarından baykuş sesi gibi yükselen çığlıklara kurtarıcı sesi diye koşan köylü akınına durdurarak insanı toprağa sevgi ile bağlamak, toprağı sahipsiz, insanı ruhsuz yaşama felâketinden kurtarmak için..."⁴⁶ şeklinde veren Topçu, Anadolu topraklarını merkeze alan sosyalist tasarımında toprak emekçisine önemli roller atfetmektedir. Topçu, "...Toprakla, yokluk ve çaresizlik içinde boğuşmaya mahkûm olan köylü..."⁴⁷, "...haklarına güneşin şahit olduğu emek sahipleri..."⁴⁸ gibi ifadelerle tersim ettiği Anadolu köylüsünün toplumsal dönüşümün gerçek öznesi olacağını düşünmektedir. Marksizm'in öngördüğü şekilde tarihsel süreç içerisinde Anadolu'da, millet içinde toplumsal bir sınıfın doğmamış

⁴² Topçu, *Ahlak Nizâmi*, s. 42.

⁴³ Topçu, *Ahlak Nizâmi*, s. 172.

⁴⁴ Topçu, *Ahlak Nizâmi*, s. 187, 188, 189.

⁴⁵ Nurettin Topçu, *Yarınki Türkiye*, 5. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1999, s. 211, 212, 309.

⁴⁶ Topçu, *Ahlak Nizâmi*, s. 172.

⁴⁷ Topçu, *Ahlak Nizâmi*, s. 171.

⁴⁸ Topçu, *Ahlak Nizâmi*, s. 28.

olduğuna dikkat çeken Topçu, Anadolu'yu kurtarıcı bir inkılabın gerçekleşebilmesi için memleketin esas üretici kesimi olan Anadolu köylüsünü bir sınıf olarak ahlaki misyonla da donatarak cemiyetin başına geçirmekten söz etmektedir.⁴⁹ Topçu, Anadolu sosyalizmi ifadesiyle de bunu kastetmektedir:

“Anadolu’da, hangi iş sahaları açılmalıdır? Memleketimizin esaslı geçimi; büyük sanayi heveslileri ne kadar gayret gösterirlerse gösterebilirler, her halde topraktır. Ruh ve ahlâk değerlerimizi canlı tutacak olan anamız tabiata, üstündeki insanı dost yaşatan güneş altında çalışma, yarınki Türkiye’nin de temel geçimini teşkil edecektir. Anadolu’da ilkin büyük kuruculardan Nizâmülmülk’ün, sonra da büyük hükümdar Kanunî Sultan Süleyman’ın yaptığı, toprağın çalışana eşit olarak paylaşılması esasına, adaletle ve üstündeki insanın köle veya ırgat olmayarak çalışabilme esasına dayanacak bir toprak reformunun yapılması şarttır. XVIII. asır iktisatçılarının ileri sürdükleri, bölüşmecî sosyalizm, ferdin hürriyetini koruyucu tatbikatını, bugünkü Anadolu’da arayacaktır.”⁵⁰

Topçu Anadolu topraklarını merkeze alan ütopyik sosyalist bir tasarımdan söz ederken, toprağa bağlı bir üretimin esas alındığı ve küçük ticaret sahiplerinden oluşan bir lonca teşkilatı benzeri bir iktisat modelini gündeme getirmektedir. Böylesine bir model, yoğun bir kentleşmeye de itirazlar içermekte olup kırsal bölgelerin öncelenmesini de hedefine almaktadır. Bu çerçevede aşırı kentleşmenin ahlaki duyarlılığı aşındırdığını düşünen Topçu, köy ve kasabalarda sürdürülecek mutlu bir yaşamın teşvik edilmesi gerektiğini ifade etmektedir.⁵¹ Popülizmin toprağı ve toprağa dayalı hayatı kutsallaştıran bir anlayış olduğunu belirten ve Topçu’nun toprak ve tarım vurgusunu da popülist bir yönelim olarak değerlendiren Ögün, Topçu’nun toprak ile imanın sentezinden ibaret bir hayat anlayışını “derin bir felsefi-mistik kavrayışla” örgülediğine dikkat çekmektedir. Yoğun şehirleşmeye karşı kırsal bölgelerin kalkındırılması ve fabrikaların yerine toprağa bağlı üretimin gerçekleşmesi için devletin planlama yapması gerektiğini belirten Topçu, kooperatifçiliğe dayalı bir devlet sosyalizmi modelinden bahsetmektedir:

“Yarınki Türkiye’yi, bir madde cehennemi yapmaktan çekiniyorsak, bugünden, büyük nüfuslu şehirlerin etrafını, büyük fabrikaların bacalarıyla süslemeye özenmemeliyiz. Onun yerine, köylüye evinde çalışma imkânını veren el tezgâhlarıyla, kasabalıyı küçük şehirleri terke mecbur etmeyen imalâthaneleri çoğaltmalıyız. Fabrika istihsal, mümkün olduğu kadar, bu imalâthanelere dağıtılmalıdır. Yani, fabrikalar, imalâthaneler halinde parçalanmalıdır. Bunun mümkün olmadığı işletmeler, istihsal bölgelerinde açılmalı ve mahdut bir saha üzerinde toplanmayarak yurdun her tarafına dağıtılmış olmalıdır. Esas dâva, Anadolu’nun insanını, birinci derecede toprağa bağlamak, sanayi sahasında çalışan elleri de, hiçbir yerde, fabrikaya muhtaç duruma sokmamak olmalıdır. Fabrika; son asırların iktisadî fırtınasıdır. O nasıl olsa girecek. Evet, maddî refah getirici neticelerinden ilim ve tecrübe vasıtasıyla faydalanmasını bilelim. Lâkin ruhumuzu kasıp kavurucu kasırga tesirlerinden korunalım. Batı, kendi sinesinde açılan yaraların tedavisine başlamışken, biz, batı tekniğinin haciağaları kesildik. Yarım asırdan beri, insana tahakküm edici makinaya esir

⁴⁹ Topçu, *Yarınki Türkiye*, s. 227.

⁵⁰ Topçu, *Ahlak Nizâmı*, s. 107.

⁵¹ Topçu, *Ahlak Nizâmı*, s. 106, 107.

olmak isteyen aşkıımızı ilân edip duruyoruz. Bu hususta, çok dikkatli ve duygulardan uzak, soğukkanlı tercihlere ihtiyacımız var. Batı tekniğinin vadettiği saadet, getireceği bütün neticeleri anlatılarak teklif edilmelidir. Böyle yapılmazsa, çabuk zengin olmak isteyen hırsızın âkibeti olan, zindandaki pişmanlığını yaratabilir. Anadolu, sinesinden şüphesiz ki, pek çok makine sesleri çıkarsa bile, hiçbir zaman bir makine memleketi olmamalıdır. Anadolu'nun iş hayatını idare edecek iktisadî sistem ne olmalıdır? Yarınki Türkiye'nin kalkınmasını, ahlâk nizâmı içinde sağlayacak sistem, kooperatifçiliğe dayanan devlet sosyalizmidir."⁵²

Anadolu insanının geleneksel yaşam koşullarını dikkate alan bir üretim modelinden söz eden Topçu'nun esas yoğunlaştığı alanın ahlak olduğu görülmektedir. Bu bağlamda toprak ile imanın sentezinden ibaret bir sosyalizm tasarımı ortaya koyan Topçu, kendine özgü sosyalizmini ruhçu, Anadolu ve Müslüman gibi kimi niteliklerle ifade etmektedir.

III. Sosyalizme Ruhçu, Anadolu ve Müslüman Sıfatları Ekleme

Müslüman kültür coğrafyasında "yabancı" bir ideoloji olarak toplumsal kabul görmesi konusundaki muhtemel zorlukları aşmak için sosyalizmin İslam ile sentezlendiği kimi çabalar göze çarpmaktadır. Türkiye'de Cumhuriyet döneminde böylesi bir tavrı Yön Dergisi çevresinde de gözlemlemek mümkündür. Mete Tunçay, Osmanlı dönemindeki sosyalizm anlayışının kimi temsilcilerinin İslam'la sosyalizmi telif çabalarındaki iki farklı tavra dikkat çekmektedir: "...Hüseyin Hilmi, bilgisinin bütün yalınkatlığıyla birlikte İslâm'dan faydalanmak isteyen bir sosyalisttir; Abdülaziz Mecdi ise sosyalizmi kullanmaya kalkışan bir Müslüman"⁵³ Sosyalist bir tasarım ortaya koyarken Topçu'nun da Abdülaziz Mecdi'nin tutumuna benzer bir tutumun sahibi olduğu görülebilmektedir. Sosyalizmin toplumsal kabul görmesi için İslam'ın araçsallaştırılması gibi bir tavrı Topçu'da görmek mümkün değildir. Bunun aksine o, sosyalizm formunu İslam'ın muhtevasını taşıyabilecek elverişli bir araç olarak değerlendirmektedir. Dahası İslam'ın ortaya koyduğu ahlaki esasların eşitliği telkin ettiğini belirten Topçu, bir felsefi doktrin teşkil ettiğini belirttiği İslam Sosyalizmi'nin referans çerçevesinin Kur'an olduğunu belirtmektedir.⁵⁴ "Bizim sosyalizmimiz İslâm'ın ta kendisidir"⁵⁵ ifadesini açıkça kullanan Topçu, "Ne İçin Sosyalizm?" sorusunun cevabını maddi olanın öne çıktığı insani ve ahlaki olanın dışlandığı bir hayat tarzına karşı bir tepkinin ortaya çıkarılmasıyla alakalı görmektedir.⁵⁶ Topçu, sosyalizm anlayışını ortaya koymasının gerekçelerini sıralarken siyasal, ekonomik ve dini şekilleriyle her

⁵² Topçu, *Ahlak Nizâmı*, s. 106, 107, 108.

⁵³ Tunçay, *Türkiye'de Sol Akımlar (1908-1925)*, s. 33, 36, 37.

⁵⁴ Topçu, *Ahlak Nizâmı*, s. 33.

⁵⁵ Topçu, *Ahlak Nizâmı*, s. 174.

⁵⁶ Topçu, *Ahlak Nizâmı*, s. 171.

türlü sömürünün önüne geçmekten söz etmektedir.⁵⁷ Türk milletinin iktisadî yapısının İslâm'a dayandığını belirten ve bu anlamda her mesleğin bağlı olduğu lonca teşkilatlarının da dini bir tarikat şeklinde yapılandırıldığına dikkat çeken⁵⁸ Topçu, sosyalizm anlayışını İslam'dan bağımsız bir anlayış olarak asla görmemektedir:

“Hakikatte bu dava, İslam’ın özünde barınan hak davasıdır. Sosyalizm, çiğnenmesi halinde Allah’ın da affetmeyeceğini bildirdiği kul hakkının müdafaasıdır.”⁵⁹

“...Kurtuluş ancak, ruhları Allah yolculuğunda selâmete ulaştıracak, ruhçu ve İslâmcı bir sosyalizmin eseri olabilir.”⁶⁰ ifadesine yer veren Topçu, sosyalist tasarımının İslami referansları sadedinde şu satırları da kaydetmektedir:

“Müslüman Anadolu sosyalizmi demek, İslam’ın ruh ve ahlakına sahip olacak Anadolu’nun insanını ve bütün hayat kuvvetlerini, ferdi menfaatlarla ihtirasların sınırları dışına çıkarıp bir ilahi bölgede, tam iktidarı ile sağlam iradenin disiplini altına, millet selameti yolunda toplulukla seferber etmek demektir. (...) İslâm cemaati ise, müminlerin birbirleriyle kardeş olarak yaşadıkları topluluktur. Bu kısım insanlar çalışarak başkalarının kazandığı, azgın bir azınlık dünya nimetleri içinde boğulur, ruhunu ve ahlâkını zevkleriyle hırslarına fedâ ederken büyük millet çoğunluğunun hayvanlar gibi süründürüldüğü, Allah sevgisiyle gıdalanmaktan zevk duyanların dünyaları zindan edilirken Yahudinin ve yeryüzünü domuzlar gibi sömüren Yahudi uşaklarının ikbal ile saadetin devletine sultan oldukları bir dünyada kardeşlikten bahsolunamaz. Müminlerin kardeşliği böyle bir kara damın altında barınmaz. “Zenginlerin malında fakirlerin hakkı vardır.” “Ve ey müminler. Ancak nafakanız size helâldir.” İslâm’ın istediği, her mahallesinde bir milyonerin türediği zenginlerin cemiyeti değildir. Fukaranın ahı ile yüzü kararmayan cemiyettir, ümmetlerin ahı ile arşını yakmayan gerçekten bahtiyar bir ülkenin cemiyetidir. Ferdî varlıktan semirten bir rejim içinde yetmiş hac seferi ile Cennet’e kavuşacaklarını vehmeden bedbahtlara. Mirac’dan dönüşte Büyük Peygamberin söylediğini hatırlatırım: “Cehennem’de zenginlerle kadınları gördüm, Cennet’te fakirlerle çocuklar vardı.”⁶¹

Geliştirdiği sosyalist tasarımına referans olarak İslam’ın kimi iktisadî ve ahlâkî ilkelerinden söz eden Topçu’nun tasavvuf düşüncesine olan yönelimiyle sosyalizm anlayışı arasında da bir ilişkiden bahsetmek mümkündür. Bu bağlamda Topçu’nun teorik ve pratik veçhesiyle tasavvufa olan ilgisini şekillendiren Abdulaziz Bekkine’ye özellikle dikkat çekmek gerekir. Nitekim Topçu’nun yakınında bulunmuş olan kimi isimler de onun Abdulaziz Bekkine’nin yoksullara karşı geliştirdiği duyarlıktan özellikle etkilendiğinden söz etmektedirler. Topçu’nun yakın çevresinden Emin Işık şunları kaydetmektedir:

“(...)Aziz Efendi, İstanbul’un birçok camiinde imamlık yaptıktan sonra Zeyrek’teki Çi-cicizâde Camiine tayin olundu. Vefatına kadar burada vazife gördü. Camiinin iki gözlü

⁵⁷ Topçu, *Ahlak Nizâmi*, s. 170, 171.

⁵⁸ Topçu, *Ahlak Nizâmi*, s. 152.

⁵⁹ Topçu, *Ahlak Nizâmi*, s. 180.

⁶⁰ Topçu, *Yarınki Türkiye*, s. 313.

⁶¹ Topçu, *Ahlak Nizâmi*, s. 25, 26.

meşruta evinde oturuyordu. Hanımı ve çocukları evde yün çorap örерler, Aziz Efendi de onları götürüp pazarcılara satardı. Böylece aile kendi el emeğiyle geçinip giderdi. Cemaatten biri hocaya fitre veya zekât cinsinden bir şey vermeye kalkarsa hoca kendisinin ihtiyaç sahibi olmadığını söyler, "Siz bunu fakirlere veriniz" diyerek, nazik bir dille geri çevirirdi. Çok kimse bilmezdi, ama doğrusunu isterseniz, aldığı imamlık maaşını da mahallenin fakirlerine dağıtırdı. "Etrafta çalışmayan, hiçbir yerden geliri olmayan, bizden daha fakir bunca insan var. Onlar bizden daha ziyade ihtiyaç sahibidirler. Biz, Allah'a şükür, çalışıp kazanacak güçteyiz." derdi.(...)"⁶²

Yine Topçu'nun yakın çevresinde bulunmuş olan Muzaffer Civelek'in Abdulaziz Bekkine ile ilgili anlattıkları da konuya ışık tutmaktadır:

"...Hoca sosyalizm bahsi açıldığında, başlısı olduğu Abdülaziz Efendinin hangi bağlamda söylendiğini bilmediğimiz bazı ileri sözlerini bize nakletmişti. Bu sözler bireysel mülkiyetin aşgarileştirildiği bir rejimi işaret ediyordu. En iyi rejim böyle olmalı idi, 'yeter ki onlar Allah'a iman etmiş olsalar' idi. Hoca, bunları, aslen Kazanlı olan Abdulaziz Efendinin lehçesiyle söylediği tarzda vurgulayarak bunun adını koyuyordu. Gençliğinde Rusya'da çarlık rejimini ve komünist rejimin ilk yıllarını yaşayıp gördüğünü bildiğimiz Aziz Efendi acaba hangi saikle bu sözü söylemişti? Bilmiyoruz... Ancak bu sözün Nurettin Beyin belki Avrupa yıllarından itibaren oluşmaya başlayan görüşlerini en ileri noktada desteklediğini ve/veya ona ilham verdiğini, icazet verdiğini düşünmeden edemiyoruz..." (...)" "...bir yorum yapma cüretinde bulunursak, Aziz efendi mülkiyeti, özellikle büyük mülkiyeti putlaştıran, devşirdiği güçle hükmeden, insani değerleri yozlaştıran, insan nefesine alabildiğine hoşluklar sunan, Allah'ı içten anmaktan alıkoyan, buna fırsat vermeyen bir hayat tarzı yerine, mülkiyetin irileşmediği, aksine yaygınlaşıp küçüldüğü, sahip olmayı bu günün dünyasında ziyadesiyle kamuya bırakan, "olmayı" ise hayatın yegâne gayesi yapan bir nizama atıfta bulunuyordu, herhalde. Zaten onların fakirane bir hayata razı olarak, hatta onu isteyerek kalplerindeki imanın arkasından yürümekten başka arzuları yoktu; "ne seninki senin, ne benimki benim" diyen bir gına noktasında bulunmak onlara yetiyordu."⁶³

Ortaya koyduğu sosyalist tasarımın İslam'ın iktisâdî ve ahlaki ilkeleriyle veya İslam'ın özel bir yorumu olan tasavvufun esas aldığı zühd hayatıyla uyumlu olduğunu düşünen Topçu, yakın çevresi de dâhil olmak üzere muhafazakar sağ kesimin yoğun eleştirilerine muhatap olmaya devam etmiştir.

IV. Nurettin Topçu'nun "Anadolu Sosyalizmi"ne Yönelik Eleştiriler

Düşünce hayatının belirli bir döneminde üzerinde yoğun bir şekilde durduğu sosyalizm meselesi, daha hayattayken Topçu'nun fikirleri üzerinde en çok tartışmanın gerçekleştiği bir mesele olmuştur. Ezel Erverdi, Topçu'nun özellikle 1961'den sonra "sosyalizm" kelimesini seminer ve yazılarında kullanmasının "sağda" bir takım tartışmalara neden olmuş olduğunu belirtmektedir.⁶⁴ Öyle ki, Topçu'nun pek çok konferansını

⁶² Emin Işık, *Nurettin Topçu Çağdaş Bir Dervişin Dünyası*, s. 114.

⁶³ Civelek, *Kırk Yıl Sonra Dün Gibi Nurettin Topçu*, s. 91, 92, 93.

⁶⁴ Erverdi, *Nurettin Topçu, Düünden Kalanlar ve Geleceğe Umular*, s. 314, 334.

verdiği Milliyetçiler Derneği'nde sosyalizm meselesinden dolayı birtakım tartışmalar yaşanmış, dernek yönetimi değişmiş ve dernekte bölünmeler gerçekleşmiştir.⁶⁵ Topçu'nun sosyalizme dair yazılarını kaleme aldığı Hareket Dergisi'nde de mesele tartışılmıştır. Sosyalist fikirlerin dergide yer almasına yönelik derginin yaptığı ankette "İslam Sosyalizmi" başlığı altında ifade edilen düşüncelerin onaylandığı, fakat yine de buna "sosyalizm" adının verilmesinin kabul görmediği anlaşılmaktadır.⁶⁶ Hareket Dergisi'nde "Sosyalizm ve İslamiyet Tartışmaları" başlığı altında bir dizi yazı kaleme almış olan Hüseyin Hatemi, dergide "İslam Sosyalizmi" kavramına yönelik itirazlarını dile getirmiştir. İslam'ın hayat ve felsefesinin yegâne kaynağının Allah olduğunu ve adının da Allah tarafından belirlendiğini, dolayısıyla İslam'ın yanına sosyalizm kelimesinin eklenmesinin hatalı bir tutum olacağını belirten Hatemi'ye göre bir bütün olan İslamiyet'in yanına herhangi bir ideolojik terim eklemek, İslam'ın eksik bir din olduğu imasına yol açabilecektir. Hatemi, "Kanaatimce "İslam Toplumculuğu" terimini kullanmak materyalist sızmalardan kurtulmak için daha yararlı olur." ifadesine yer vermektedir.⁶⁷

Topçu'nun Anadolu Sosyalizmi'ne yönelik eleştirilerin daha Topçu hayattayken ortaya çıktığını belirten Erverdi'nin konuyla ilgili Kemal Tahir'le olan diyalogunu anlattığı ifadeler ilgi çekicidir:

"Nurettin bey sosyalizmi bir hak davası olarak, adalet olarak dile getirir. "Hocam bu sosyalizm yerine başka bir kelime kullansak" derdim, hatta toplumculuk gibi kelimeler de kullandım. Çünkü sosyalizmi ortaya çıkaran şartlar Batı'da başka. Yine Marksizm de öyle. Sağ sol mücadelesiyle ilgili Kemal (Tahir) beyden çok şey öğrendim çok tartıştık. Kemal bey derdi ki "Batıdaki toprak sistemiyle Osmanlı'daki aynı değil. Buralardan girin siz tartışmalara. Komünizmle mücadeleyi yanlış yapıyorsunuz, inanç yönünden tartışyorsunuz. İslam topraklarında komünizm sökmez." Hakikaten de İslam ülkelerinde komünizm barınmadı. Bak Afganistan'da hiçbir şey yapamadılar. Yine dergide özel sayılar yapın, biraz güncel olun derdi. "Biraz farklı konular çalışın, tartışmalar açın" derdi. Nurettin bey de böyle istekler yoktu. Hatta bana "Sen Marksistlerin çok etkisinde kalıyorsun demişti", çok ağrıma gitmişti."⁶⁸

Ezel Erverdi, Nurettin Topçu ile Kemal Tahir'i "mahalle"lerin kalıplarına sığmayan, hak bildikleri yolda yürüyen iki kişi olarak görmektedir. Herhangi bir güce arkasını dayamadan, inandıkları yolda yürüyen bu iki ismin fikir ve duruşlarıyla kendi mahallelerinde "afroz" a uğramış olduklarından söz eden⁶⁹ Erverdi, yine Kemal Tahir'le

⁶⁵ Emin Işık, *Nurettin Topçu Çağdaş Bir Dervişin Dünyası*, s. 206, 207, 208.

⁶⁶ Ertuğrul Cesur, "İslam - Sosyalizm Sentezleri (Tarihsel Bir Tasvir)", doktora tezi, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara 2016, s. 153.

⁶⁷ Hüseyin Perviz Hatemi, "Sosyalizm ve İslamiyet Tartışmaları", *Fikir ve San'atta Hareket*, c. 5, s.5,1966, 12-13. Hüseyin Hatemi, *İslâm Açısından Sosyalizm*, İstanbul: Hareket Yayınları, 1967. s. 202.

⁶⁸ Ayşe Olgun, <https://www.yenisafak.com/hayat/bize-topcunun-askerleri-derlerdi-3446878>. 17 Şubat 2019, Yeni Şafak Pazar Eki

⁶⁹ Erverdi, *Nurettin Topçu, Dünden Kalanlar ve Geleceğe Umular*, s. 334.

yaptığı uzun görüşmelerinden biriyle ilgili şu satırları da kaydetmektedir:

"... Nurettin Bey'in "sosyalizm" anlayışını ve bu kelimeyi neden kullandığını da sormuştu. 1960 sonrasının modasına uyarak kullanmadığını, 1952'den beri "yeni bir dünya düzeni" diye ifade ettiği, kapitalizme ve komünizme karşı, İslam'ın-tasavvufi anlayışından aldığı insan ve kainat görüşü ile Anadolu'da yaşanan bin yıllık tarih, devlet, kültür ve toplum düzeni yorumundan hareketle, yalnız emek ve alın terinin eseri olacak bir mülkiyet görüşüyle, sermayenin ve mülkiyetin belli ellerde toplanmadığı, anti-emperyalist, otoriter bir devlet düzeni tasavvuru olduğunu yine dilimin döndüğü kadar anlattım ve bu kelimeyi 1959'da da kullandığımı söyledim. (...) Anlatmaya çalıştıklarım gerçekçi Kemal Tahir'e "pek" uymayan bir "ütopya" idi..."⁷⁰

Topçu'nun sosyalizm vurgusuna sert bir şekilde karşı koyanlardan birisi de Necip Fazıl olmuştur. Konuyla ilgili olarak Necip Fazıl, *Babıali* adlı eserinin sonraki baskılarında Topçu ile ilgili şunları kaydetmektedir:

(...) Topçu, tasavvuf anlayışı içinde, sırları çözemediği bir "vahdet-i vücûd" fikrine inanıyor, pek sevdiği Yunus Emre'yi kendi vehmî yolunda görüyor; üstelik bir de "İslâm Sosyalizmi" diye bir dâva tutturmuş gidiyordu. 1961'de son hapsimden çıktığım zaman evime gelmek nezaketini gösterdi. Kendisine bu taraflarını tenkid edici sözler söyledim ve dedim ki:

– Cihanda hangi mezhep varsa, isteklisi olduğu cennet hayâlinin hakikatini İslâm'da bulsun, kötü taraflarının ilâcını da yine onda arasın; kendinden, sisteminden, adından da vazgeçerek ve nefsinde hiçbir istiklâl tanımayarak İslâm'a sığınsın! Sizse öyle yapmıyorsunuz! Esası ve istiklâli (Sosyalizm) de görüyor ve İslâm'ı bu esasa uydurabildiğiniz için benimsiyorsunuz. Yani siz, İslâm'a değil (Sosyalizm)e inanıyorsunuz! Sizin için lokomotif (Sosyalizm), vagon da İslâm... Asla! İslâm topyekûn fezaı kuşatan bir ray manzumesi üzerinde tek lokomotif ve geride ne varsa hep ona bağlı vagon... Bu nokta din usûlünün ana maddesi (...) Nureddin Topçu ile ayrılığımız ve aykırılığımız bu nokta üzerinde olmuş, gittikçe büyümüş ve benim bazı konferanslarımda ona şiddetle çatışımından ötürü âdeta koyu bir nefrete dönmüştü..."⁷¹

Necip Fazıl, "Bu memlekette biri, bir zamanlar 'İslâm Sosyalizmi' diye bir dava attı ortaya... Evime geldi bir gün... Bu zat Avrupa'da tahsil etmiş biri..." şeklinde andığı Topçu'nun sosyalizme dair düşüncelerine İslami referanslar bulma noktasında sahabeden Ebu Zer'in Halife Osman'a "Niçin zenginlerden alıp fakirlere dağıtmıyorsun?" şeklindeki itirazını gündeme getirdiğini ifade etmektedir. Necip Fazıl, Hz. Osman'ın, Ebu Zer'in itirazına karşı "Ben Allah Resûlü'nden görmediğimi yapmam" ve "İslâm'da mülkiyet esastır" şeklindeki anlayışla karşı çıktığını belirtmektedir.⁷²

Sağ muhafazakâr milliyetçi çevrelerin Topçu'nun sosyalizm ve sosyalist terimleri kullanmasına yönelik anti-komünist duygularla keskin eleştiriler yöneltmiş olmaları, sosyalizmin komünizmle ilişkisinin yanı sıra sosyalizmin Osmanlı'dan itibaren bazı azınlık gruplar tarafından savunulmuş⁷³ bir ideoloji olmasının da etkisi açıktır. Yine

⁷⁰ Erverdi, *Nurettin Topçu, Düinden Kalanlar ve Geleceğe Umutlar*, s. 342.

⁷¹ Necip Fazıl, *Babıali*, 8. Basım, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 1999, s. 332-334.

⁷² Necip Fazıl, *Dünya Bir İnkılâp Bekliyor*, 3. Basım, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 1993, s. 32.

⁷³ Tunçay, *Türkiye'de Sol Akımlar (1908-1925)*, s. 23.

eleştiriler, bu çevrelerin Soğuk Savaş Yıllarının hazır modelleri içerisinde düşünmeleriyle de ilişkilendirilebilir.⁷⁴

Müslüman Türk'ün devlet telakkisinin “Müslüman Anadolu'nun Sosyalizmi” olduğunu, Müslüman Anadolu Sosyalizmi'nin diğer adının da milliyetçilik olduğunu belirten Topçu, sosyalizm anlayışından dolayı kendisine yönelik eleştirileri değerlendirirken “...bu kelimeden gocunan Türk çocuklarının bu hali, saflıkla bilgisizlikten başka bir şey değildir.” ifadesine yer vermektedir.⁷⁵ Topçu, sosyalizm kavramına yönelik tiksintiyi “iktisat ve sosyoloji cehaleti ile vicdan ve kalp terbiyesinin yokluğu” şeklinde açıklamaktadır.⁷⁶ Nihayetinde Topçu, sosyalizm anlayışının İslam'ın ta kendisi olduğu belirtmektedir:

“Hak ve iktidar, muayyen ölçüler vererek başkasına ısmarlanan elbise değildir; ancak onlara inananların eseridir. Ancak bu şaşkınlıktan din bezirgânı sahtekârlar faydalanıyor ve dâvamızın İslâm'a aykırılığından büyücü ifadeleriyle bahsediyorlar. Halk bilmiyor ki, hiçbirisi dinî ruha sahip olmayan bu şarlatanlar, halkı din adına soyarlarken, çiğnenip darbelenen İslâm dinidir. Bizim sosyalizmimiz İslâm'ın ta kendisidir. Dâvamız, İslâm ahlâkına dayanan bir cemiyet düzeni kurmaktır...”⁷⁷

Topçu, sağ muhafazakâr İslami çevrelerin kendisinin formüle ettiği sosyalizm anlayışına yönelik karşıt argümanlarının mantık hatasıyla malul olduğunu da belirtmektedir:

“...İslam'ı İsağocya mantığıyla Ortaçağ karanlığında boğan bu insanların sosyalizmden ürpermeleri kadar tabi bir şey olamaz... Bunların İslam'ı kalkan yaparak sınırsız servet ve sermaye tahakkümüne meftun yaşayışları... sosyalizme düşman oluşlarının aşikar sebebidir.”⁷⁸

Pek çok eserinde komünizme açıkça eleştiriler yönelten Topçu, bunun yanı sıra içinde bulunduğu milliyetçi-muhafazakâr çevrelerin yapmadığı bir eleştiriyi daha yapmaktadır: Liberal-kapitalist ekonomik modelin belirlediği bir hayat tarzı olarak tüketim odaklı Amerikancı bir hayat tarzı. Milliyetçi çevrelerde milliyetçiliği komünizm düşmanlığından ibaret gören bir anlayışın mevcut olduğuna işaret eden Topçu, aynı çevrelerin Amerikan kültürüne sorgusuz sualsiz bağlı olmalarındaki çelişkiye dikkatleri çekmektedir.⁷⁹ Bu çerçevede milliyetçi-sağ çevrelerin Amerikan menfaatlerine aykırı hareket edenleri toptan “sol” diye tanımlamalarını eleştiren Topçu şu satırlara yer vermektedir:

“...ticaretin azgın kumar muhterisleriyle safdil liberalizm dalkavukları fikirlerimizi hoş karşılamayacaklardır.”⁸⁰ “Amerikan menfaatlerine aykırı hareketlere toptan “sol” diye

⁷⁴ Öğün, *Türkiye'de Cemaatçi Milliyetçilik ve Nurettin Topçu*, s. 171. Akif Emre, “Nurettin Topçu'da Öteki Dünyalar”, s. 46.

⁷⁵ Topçu, *Ahlak Nizâmi*, s. 25.

⁷⁶ Nurettin Topçu, “Hareketin Otuz Yılı” *Fikirde ve San'atta Hareket*, Ocak 1969, s. 6.

⁷⁷ Topçu, *Ahlak Nizâmi*, s. 173-174.

⁷⁸ Topçu, *Ahlak Nizâmi*, s. 177.

⁷⁹ Topçu, *Ahlak Nizâmi*, s. 157.

⁸⁰ Topçu, *Ahlak Nizâmi*, s. 103.

itham damgasını yapıştıranlar, farkında olsalar da olmasalar da, tröstçü Yahudi'nin Doğuda uşaklığını yapıyorlar."⁸¹ "Yürekler acısı bir cemiyet düzeni karşısında duygusuz gönüllerle paslı vicdanların durup durup "ne için sosyalizm?" dediklerini duyuyoruz, öyle ya rahatça yaşıyoruz. Karnımız doyuyor. Birçoğumuzun altında son model otomobil. Şöyle böyle birkaç geliri olanların keyfi yerinde. Evimizde radyomuz, buzdolabımız var. Büyük şehirlerde düğünler, ziyafetler gırla gidiyor. Yurdun her tarafında fabrikalar açılıyor. Halk oyunu serbestçe kullanıyor. Üniversitelerimizin sayısı her yıl artmaktadır. Evet, bunların hepsi doğru. Daha birçok parlak görünüşler sayılabilir. Ancak, her birinin altında bir facia barınıyor. Her tarafı yaralı bir millet vücudunun parlak görünüşlerine aldanmayarak onun tedavisine el uzatmak için, sosyalizmin milliyetçi ve ruhçu şeklinin en iyi çare olduğuna inanıyoruz."⁸² "Bizde İslâm kültürüne bağlı zümrenin, İslâm'ı daima sathî ve ters tarafından anlamış olması onu sosyalizme karşı koymaktadır. Hakikatte bu dâva, İslâm'ın özünde bulunan hak dâvasıdır. Sosyalizm, çiğnenmesi halinde Allah'ın da affetmeyeceğini bildirdiği kul hakkının müdafaasıdır. Sosyalist olarak İslâm'ın tâ kalbinde yer alacağımızı bilemeyenler kelimenin yabancı kıyafetine tutuluyorlar. Düşünmüyorlar ki kelime bir kıyafettir, elbisedir, onu biz giydiririz. Allah'ın olan ruh ve dâvadır. Ruhü görmediklerinden bir zavallı elbiseyi kurşunluyorlar. Görülüyor ki, sosyalizme karşı düşmanlığın sebepleri, bir kısmı içten ve şuurlu, bir kısmı ise gaffetten doğma olarak çok ve çeşitlidir. Bütün bu vehimleri ortadan kaldıracak kuvvet, hak dâvacılarının bu mücadelede yaşatacakları sabırla iman ve hiç ölmeyen iradedir. Gayemize bir gün mutlaka ulaşacağımıza inanıyoruz. Kullanın hakkını Allah emriyle gerçekleştirmek için kulların karşısında boynu bükük duranlar, Allah'ın huzuruna tertemiz ve açık alınla çıkacaklardır."⁸³

Ortaya koyduğu sosyalist tasarımdan dolayı yakın çevresi de dahil olmak üzere kendi fikri havzasını paylaştığı pek çok isimden sert eleştiriler alan Topçu'nun sözü konusu eleştirilere aynı keskinlikte cevaplar vermiş olduğu görülmektedir. Bu noktadan itibaren bu çalışmada esas üzerinde duracağımız husus, Topçu'nun sosyalist tasarımından vazgeçip vazgeçmediği meselesi olacaktır. Bu çerçevede mevcut çalışmamızın ortaya çıkmasının da gerekçesini oluşturan Topçu ile ilgili bir hatıra-metne yer vermek istiyoruz. Topçu'nun sosyalizm tutumunu açıklığa kavuşturacak önemli bir metin olarak gördüğümüz aşağıdaki anı, Topçu'nun sosyalizme dair anlayışında bir değişikliğe gidip gitmediğinin bilgisini de bize verebilecektir.

V. Nurettin Topçu'nun Fikri Serüveninde "Sosyalizm" Vurgusunun Nihâî Durağına İlişkin Bir Anı

Yaşadığı dönemde ortaya koyduğu sosyalizm anlayışıyla milliyetçi-İslamcı çevrelerin yoğun tepkisiyle karşılaşan Topçu'nun esasında bir paylaşım kavgasından daha çok, adalet ve eşitlik arayışıyla şekillenen bir ahlaki idealizm anlayışından söz etmekte olduğu görülmektedir. Bu noktada sorulması gereken soru, Topçu'nun sosya-

⁸¹ Topçu, *Ahlak Nizâmı*, s. 223.

⁸² Topçu, *Ahlak Nizâmı*, s. 169.

⁸³ Topçu, *Ahlak Nizâmı*, s. 180.

lizm tasarımıyla düşünce hayatının belirli bir dönemiyle sınırlı olup olmadığı sorusu olacaktır. Süleyman Seyfi Ögün, Topçu'nun sosyalizm terimini ömrünün sonuna kadar savunduğunu belirtse⁸⁴ de bunun böyle olmadığı anlaşılmaktadır. Aşağıdaki satırlarda da görüleceği üzere Topçu, sosyalizme dair vurgularını hayatının son döneminde bir kenara bırakmış görünmektedir.

Topçu'nun sosyalizmini konu alan mevcut çalışmamızın ortaya çıkmasına vesile olan faktörün de aşağıda yer vereceğimiz Topçu ile yaşamış olduğu bir hatırasını Topçu'nun vefatından birkaç yıl sonra kaleme alıp yayınlamış olan Sayın Metin Köse'nin bir vesileyle bu anısını bizimle paylaşmış olması olduğu ifade edilmelidir. Topçu'nun düşünce serüveninde sosyalizm meselesinin nasıl bir yer işgal ettiği konusuna açıklık getirmesi açısından önemli bir belge olan ve yazar Metin Köse tarafından kaleme alınıp dönemin İslamcı yerel bir dergisinde "Bir Ölüm Yılı Dönümü ve Bir Anı" başlığıyla yayınlanan hatıra-metnin tamamı şu şekildedir:

"Sene 1966 Haziran ayı. Sıkıntı ve bunalım içinde Kızılay'dan Ulus'a doğru yürüyorum. Büfede bir dergi gördüm: "Fikir ve Sanatta Hareket." Çok ilginç bir kapağı vardı. Karşıda siluet halinde görünen şehre doğru ilerleyen iki yalın ayak. Sanki o ayaklar benim ayağımdı. Şehre doğru ilerleyen o yalın adam da bendim. Bir lira verdim bir dergi aldım. Satıcı: "Diğer sayıları da var ağabey" dedi, onları da aldım. Hemen okumalı idim. Otobüse binip Gazi Terbiyenin yolunu tuttum. Ertesi gün Fransa'ya gideceğiz. Arkadaşlardan kimi yolculuk hazırlığında, kimi de Fransa'da geçireceği günlerin hayalinde. Ben ise elimdeki üç dergiyi de bitirme kararındayım. Hayranlıkla okuyorum. Çünkü onlarda iki sevgiyi birden bulmuştum: İslam ve Sosyalizm. Evet, dergide İslam sosyalizmi, maneviyatçı sosyalizm... gibi tabirler geçmekte, beni büyülemekteydi. O devirler, bir arkadaş grubu olarak bizim, Namaz Kılan Sosyalistler olduğumuz devirler. Daha doğrusu ne Sosyalizmi ne de İslam'ı bildiğimiz devirler. Cumhuriyet'in İlhan Selçuk'u Bugün Güneş gazetesinin sosyete yazarı, o günlerin Bukarini Çetin Altan akıl hocamızdı. "Sosyalizm" diyorlardı! "Fakirliği ortadan kaldırmak için uygulanan iktisadi tedbirler topluluğu"! Biz de fakirdik. Sosyalist olmalı idik. Aynı zamanda da Müslüman! Öyle ya, kapitalist Müslüman oluyor da Sosyalist Niye olmasın? Okuldaki kriptolar ise üzerimize üzerimize geliyor: "Olmaz" diyorlardı! "İslam, Sosyalizm birlikte olmaz! Ya biri ya öteki, seçim yapın." Biz ise direniyorduk: "Hem İslam hem Sosyalizm." Marx'ta, Engels'te, hatta Lenin'de din lehine cümleler arıyorduk. Arıyor ama bir türlü bulamıyorduk. Yazının başında sözünü ettiğim sıkıntı ve bunalımın kaynağı bu idi. Böyle bir ortamda Nurettin Topçu Bey'in "İslam Sosyalizmi" başlıklı makalesi bana, cankurtaran simidi gibi geliyordu. Artık kimse beni İslam'dan da, Sosyalizm'den de vazgeçirmeye çalışamazdı. Onlarla çatır çatır münakaşa edebilirdim. O gece üç dergiyi de bitirdim. Ertesi gün yola çıktık. Yolda karar verdim. Dönüşte ilk işim Nurettin Bey'i ziyaret etmek olacaktı. Nurettin Bey İstanbul Erkek Lisesi'nde felsefe muallimi idi. Kendisi Doçent olduğu, doktorasını Sorbonne Üniversitesi'nde başarı ile yaptığı halde, Üniversitede görev vermiyorlardı. Çünkü kişilik sahibi idi. Resmi ideolojinin paralelinde düşünemiyordu. Dönüşte liseden ev adresini, telefon numarasını aldım. Telefon ettim: "Hocam sizi ziyaret etmek istiyorum, mümkün mü?" dedim. Cevap verdi: "Hemen çıkmak üzere idim.

⁸⁴ Ögün, *Türkiye'de Cemaatçi Milliyetçilik ve Nurettin Topçu*, s. 171.

Divanyolu'nda bizim gençlerin bir kitabevi var. Orada buluşsak". Tesadüf oraya yakın bir yerde imişim. Bir elektrik direğine yaslandım. Beyazıt'a doğru bakıyorum. Cadde oldukça kalabalık. İleriden bir adam görüldü. Sarışın, iri-yarı bir adam. Kalbime doğdu. "Bu, Nurettin Topçu Bey'dir dedim. Oysa o güne kadar ne kendisini ne de resmini görmüştüm. Gerçekten o imiş. Yanıma doğru geldi: "Beni sen mi bekliyorsun?" dedi. "Evet hocam" dedim elini öptüm. Sultanahmet Camii önüne gidip bir parkta oturduk. Durmadan soru soruyorum: "Hocam şu nasıl, hocam bu nasıl?" Elini omzuma koydu, "delikanlı" dedi, "Ruh'çu Sosyalizm adlı bir kitap yazıyorum. O kitapta bu sorularının cevabı var". Kendi Kendime: "O halde rahatsız etmeyeyim" dedim, ayrıldım. O sene aybaşlarını ipe çektim. Dergi aylık çıkardı. Acaba kitap çıktı mı diye de hemen arka sayfasına bakardım. Kitap çıkmadı. Ertesi yıl yeniden İstanbul'a gidip Hocayı buldum. "Hocam" dedim, ben bir yıldır dört gözle, "Ruhçu Sosyalizm" adlı kitabınızı bekliyorum. Hala çıkmadı. Niçin? Geçen yıl ki konuşmamızı hatırladı. Hiç aklımdan çıkmayan şu sözleri söyledi: "Delikanlı, benim o kitabı ve makaleleri yazmaktaki gayem, Sosyalizme kaymış olan gençleri İslam'a çekmek. "Gençler, aradığımız sosyal adalet, içtimai denge İslam'dadır, İslam'a gelin!" demektir. Sonra baktım ki Sosyalistleri İslam'a çekmek yerine bizim gençleri Sosyalizme ısrırlıyorum. Yanlış yolda olduğumu anladım ve bıraktım."

10 Temmuz 1975'te Nurettin Topçu Bey rahmeti Rahman'a kavuştu. 66 yıllık ızdıraplı ve çileli bir ömür o gün noktalandı. Bu vesileyle elinizdeki anıyı kaleme almak gereğini duydum. Topçu Bey'in Yukarıdaki cevabı beni sarstı. Uzun uzun düşündüm ve okudum. Kapitalizmi ele alan eserlere pek ilgi duymadım. Çünkü biliyorum ki ilk mektepten beri okuduğumuz bütün ders kitapları kapitalist mantıkla kaleme alındı. Sosyalizmi inceledim. İslami eserleri okudum. Gördüm ki sosyalizm de, kapitalizmde kendi içlerinde bütün, materyalist sistemler. Biri münkir, biri münafık. İslam sosyalizmi, İslam kapitalizmi diye bir şey olamaz. İslam, her yönüyle mükemmel, eksiksiz bir bütündür. İlk bakışta, ruhçu sosyalizm, maneviyatçı sosyalizm gibi tabirlerle gençliği İslam'a çekme düşüncesi bir aczin ifadesi gibi gelir. Öyledir de. Fakat ne yapsın. Bir baba düşünün. Çocukları suya düşmüş, bir tahta uzatan yok Çocuklar, boğulmamak için yılana sarılıyorlar. Kendini feda etmek, suya atmaktan başka ne yapabilir... Topçu Bey, gençliğin, kitle halinde sosyalizme kaydığını gördü. Büyük ızdırap duydu. Kendini onlara feda etti. Ama niyeti iyi idi. Nur içinde yatsın..."⁸⁵

Topçu'ya dair önemli addettiğimiz bu kısa hatıra-metnin onun fikri çabalarını yönlendiren temel tasavvurun ne olduğuna ilişkin önemli bir ipucu vermektedir. Bu çerçevede Topçu'nun sosyalizme dair ortaya koyduğu fikirlerin nihai anlamda onun toplumsal duyarlılığı yüksek ve ahlaki tutumla özdeş saydığı Müslüman dünya görüşünden kaynaklanan bakış açısından ayrı değerlendirilmemesi gerekmektedir.

Topçu'nun aşağıdaki ifadeleri de hatıra-metnin işaret ettiği meseleyi teyid etmektedir:

"Komünizmin kaba maddeciliği gibi kapitalizmin maddeyi tanrılaştıran değerleri ile inhisarcı iktidarını büyük insanlığa karşı koyan ilerleyişi bir an evvel durdurulmalıdır. Komünizmin ortadan kaldırılmasına gelince, bunun için daha çok şeyler yapılması lazım geliyor. Komünistler milli hayatımızın bütün meselelerine, Anadolu'nun bütün dertlerine

⁸⁵ Metin Köse, "Bir Ölüm Yıldönümü ve Bir Anı", *Çağımıza Selam (Siyasi, İktisadi, Kültürel Aylık Dergi)*, Yıl:2, Sayı: 14, Ağustos 1983, s. 18.

dokunuyorlar. Biz bu meselelerin kaba maddeciliğin eliyle değil de insanlığa inanan ruhun ve Allah'a çevrilen imanın eliyle halledilmesini istiyorsak, bunları kendi meselelerimiz olarak ele almalıyız. Komünizm ile mücadele ederken, büyük devlet bütçesine ve muhtekir tüccarın heveslerine ve lütuflarına el uzatarak değil, şarlatanlıklarla ve tezyiflerle değil, kalplere uzanan rahm ü şefkat ellerinin bütün dertli gönüllere deva sunmasını bilen samimiyeti ile davranmamız lazımdır. Güneşin gölgeleri silerek yok etmesi tarzında komünizm ortadan kaldırılır. Millet vücudunun yaralarına dokunmaktan, bu yaraları tedaviden biz vazgeçersek eğer, bu hatalı davranışla millet varlığını onlara teslim etmiş oluruz. Komünizme karşı olmak, bu takdirde millet hayatına ve millet davasına karşı olmak manasına gelecektir. Her zerresi acılarıyla sızlayan millet vücudundaki yaraları cesaretli bir ameliyatla tedavi etmek zorundayız. Millet dertlerini bir tarafa bırakarak komünizmi boğazlayacağız diye yapılan çırpınmalar, vehim avcılığından ileri gidemez. Komünizm salgınının genç neslin hayatında sürekli ilerleyişi ve bu olayın sebepleri üzerine dikkatle eğilmemiz icap ediyor. Gençliğin kalbine yaklaşp da onu dikkatle yoklamayan, sade kin tohumları serpip tehdit silahı kullananların gençliğe ve bu vatanın istikbaline ihanet ettiklerine kaniyim..."⁸⁶ "Komünizmin kuvvetini yok etmek istiyorsak yapacağımız başka bir şey de millet ve memleket dâvalarının hepsine el koymaktır."⁸⁷

Yukarıda yer verdiğimiz Topçu ile ilgili olan hatıra-metinde de görüleceği üzere, Topçu'nun sosyalizme dair vurgusu onun yaşadığı dönemdeki Anadolu insanının sosyo-ekonomik şartlarına ilişkin duyarlı bir tavır geliştirmesiyle ilişkili olsa gerektir. Bu çerçevede Topçu'nun sosyalizm ile İslam'ı yan yana getirme çabası, esasında İslam'ın hakça bir düzeni esas aldığına dair taşıdığı güçlü inançla alakalıdır. Düşünce sistematizindeki anahtar kavramlar olan "irade", "mesuliyet" ve "hareket" kavramlarının da ima ettiği üzere Topçu'nun iktisadi bir modelle sınırlı bir tasarımdan ziyade ahlaki bir nizamdan söz etmiş olduğu dikkatlerden kaçmayacak şekilde barizdir. Topçu, söz konusu ahlaki sistemini inşa ederken ihtiyaç duyduğu ontolojik ve epistemolojik temelleri İslam'ın fazlasıyla karşıladığını düşünmektedir. Bunun yanı sıra Topçu, toplumsal bir tasarıma ulaşma noktasında derinlikli bir teorik dizge oluşturma konusunda felsefi düşüncenin sağladığı imkânın da fazlasıyla farkındadır.

Sonuç

Çağdaş Türk düşüncesinin yakın döneminde coğrafyası ve tarihiyle Anadolu tecrübesini merkeze alan insani-idealist bir fikriyat inşa etme çabası içerisinde olmuş olan Nurettin Topçu, entelektüel faaliyetlerini pratik-politik a/olanı ihmal etmeyen bir duyarlılık içerisinde sürdürülmüştür. Fikri serüveninde ahlaki odağına alarak idealist karakterde bir düşünce sistematizği ortaya koymuş olan Topçu, yaşadığı dönemin mevcut ekonomi-politiğine de ciddi eleştiriler yöneltmiştir. Anadolu düşüncesine özgün karakterini veren bir düşünce ve yaşayış biçimi olarak Anadolu sūfiliginden söz eden

⁸⁶ Topçu, *Ahlak Nizâmı*, s. 27, 28.

⁸⁷ Topçu, *Ahlak Nizâmı*, s. 30.

Topçu, İslam'ın entelektüel tasavvufî yorumuna eşlik eden kendine özgü bir Anadolu milliyetçiliği anlayışı ortaya koymuştur. Milliyetçi ve mistik tonun ağırlıkta olduğu Topçu'nun düşünce sistematiğinin en ilginç ve en çok tartışılan unsurlarından birisi onun sosyalizm fikri etrafında ortaya koymuş olduğu düşünceleri olmuştur.

Çeşitli yazılarında kapitalizm, liberalizm, komünizm ve sosyalizm gibi çağdaş ideolojileri tartışan Topçu, "Anadolu Sosyalizmi", "İslam Sosyalizmi", "ruhçu sosyalizm" gibi tamlamalarla kavramsallaştırdığı ve teorik çerçevesine çeşitli yazılarında yer verdiği ideal bir ekonomi-politik yapıdan söz etmektedir. Genel ahlak tasavvurunda olduğu gibi özel olarak mülkiyet konusunda da İslam'ın ahlak ve adalete ilişkin öğretilerini öncelediğini düşündüğümüz Topçu'nun pek çok yazısında yansıttığı hak ve adalete ilişkin duyarlılığını çağdaş bir ideoloji olan sosyalizm kavramıyla ifade etmeyi tercih etmiş olması, üzerinde durulması gereken bir meseledir. Üretim ilişkileri ve mülkiyet sorunu gibi daha çok reel-politik bir çerçevede düzenlenen problemlere tümel bir ahlaki bakış açısıyla yaklaşan Topçu, mülkiyet meselesi gibi maddi bir problemi alışagelmış idealist tutumların yaklaşımlarından farklı bir perspektifte, bir anlamda maddi etkenlerin düşünme biçimlerine olan etkilerini dikkate alan bir bakış açısıyla tartışmaktadır. Felsefi bakış açısının kuşatıcı karakteri gereği idealizm çerçevesinde konuyu ele almakta olan Topçu, sosyalizm meselesini verili durumun analiziyle yetinen bir siyaset bilimcisi olarak değil; olması gerekene odaklanan felsefi formasyon sahibi bir düşünür olarak ele almaktadır. Nihayetinde Topçu'nun ruhçu sosyalizmi, insanı üretim ve tüketim mekanizmasına hapseden, onu bir "homo economicus" a dönüştürmekle kendisine yabancılaştıran mevcut kapitalist modele yönelik bir itiraz üzerinden yükselmektedir. Anadolu sosyalizmi tasarımıyla Topçu, esasında yaşadığı dönemdeki burjuva ihdas etme projelerine yönelik bir tepkiyi ortaya koymaktadır.

Topçu'nun Anadolu, İslam, ruhçu gibi çeşitli sıfatlarla vafettiği sosyalizm kavramı ekseninde geliştirdiği ekonomi-politiğinin en güçlü tarafı onun kişisel yaşamıyla düşünceleri arasındaki uyumdan kaynaklanan bir ethostan beslenmiş olmasıdır. Topçu'nun sosyalizm kavramı çerçevesinde orta koyduğu düşüncelerinin onun ahlak anlayışından bağımsız değerlendirilmesi mümkün görünmemektedir. Mevcut ekonomik içerimiyle bilinen sosyalizm anlayışına Topçu, ahlaki bir içerik yüklemektedir. Düşüncelerini döneminin hazır kalıp modellerinden ve tasniflerinden ayırıştıran bir husus olarak kendine has bir sosyalizm anlayışı ile ortaya çıkan Topçu'nun esasında savaşımlardan yorgun düşmüş Anadolu insanının zorlu hayat şartlarına karşı bir duyarlılık geliştirme çabası içerisinde olduğu görülmektedir. Böylesine bir duyarlılık Topçu'nun insan yaşamının gündelik gereksinimlerinin karşılanmasına yönelik düzenlemelerde hakkaniyetli bir bölüşüm fikrini öncelemesine neden olmuştur. Topçu'nun Anadolu eksenli ruhçu sosyalizm arayışını onun "isyan ahlakı" şeklinde kavramsallaştırılan çabalarından ve Müslüman duyarlılığından bağımsız olduğunu düşünmek mümkün görünmemektedir.

Türkçülükten muhafazakârlığa, Anadoluçuluktan sosyalizme kadar pek çok tutumu içine alan kendine mahsus bir düşünce sistematiği geliştirmiş olan Topçu'nun düşünce

evreni üzerinde yapılan tartışmalar, daha titiz bir değerlendirmeyi gerekli kılmaktadır. Topçu'nun elitist bir tutumla özdeşleştirilemeyecek belirli bir ethosu eksene alan sosyalizme dair yaklaşımı, onun Kemal Tahir, Mehmet Ali Aybar, İdris Küçükömer ve Atilla İlhan gibi düşünürlerle karşılaştırılmasına da neden olabilmektedir. Söz konusu düşünürlerle Topçu arasındaki mukayeseyi esas alan bazı çalışmalar gerçekleştirilmişse de konuyla ilgili çalışmaların nicelik ve nitelik açısından artırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Topçu'nun düşüncesinin pek tabii ki, coğrafya ve tarihle sahici bir ilişki kurmak gibi hususi bir karakteri ön plandadır. Bununla birlikte ruhçu Anadolu Sosyalizmi şeklindeki bir modelden söz etmekle Topçu'nun kendi düşünce geleneğinden ayrışıp ayrışmadığı, harici bir paradigmaya yaslanıp yaslanmadığı meselesi önemli bir tartışma başlığı oluşturmaktadır. Bu noktada Topçu'nun sosyalizm anlayışını niteleyen “ruhçu”, “Müslüman” ve “Anadolu” sıfatlarının işaret ettiği hususların onun sosyalizm tasarımının gölgesinde kalıp kalmadığı sorusu önemli hale gelmektedir. Topçu'nun önceliğinin kapitalist modelin eleştirisi olduğunu ve bu noktada modern bir ideoloji olarak sosyalizmin sunduğu hazır eleştiri imkânlarından yararlanmakta olduğu söylenebilir. Ahlakı merkeze alarak özgün bir düşünce mimarisi inşa etmiş olan Topçu'nun toplumsal adalet ve eşitliğe ilişkin düşüncelerini kendine özgü bir içerikle donattığı sosyalizm formuyla ifade etmiş olmasını düşünce hayatının belirli bir dönemle sınırlandırmak da mümkün görünmektedir. Belirli bir dönemle sınırlı olsa da burada esas üzerinde durulması gereken husus, Topçu gibi yerlilik ve millilik tartışmalarında öne çıkan bir ismin ortaya koyduğu teorik modelin hangi dinamiklere yaslandığı meselesidir. Bu noktada Topçu'nun düşüncelerinin referans çerçevesinin Batı düşüncesi içerisinde ortaya çıkmış kavram ve kuramlardan oluşması, onun yerli düşüncenin önemli bir temsilcisi olarak kabul edilmesiyle nasıl telif edilecektir sorusu önemli hale gelmektedir. Nitekim yaşadığı dönemden itibaren milliyetçi-muhafazakâr çevrelerde büyük bir tepkiye yol açan Topçu'nun sosyalizm arayışı, Batı'nın kendi tarihsel tecrübesi içerisinde şekillenen bir tecrübenin başka bir dünyaya olduğu gibi aktarılması şeklindeki eleştirilere muhatap olmuştur.

Mevcut çalışmamızda yer verdiğimiz hatıra-metinden yola çıkarak Çağdaş Türk Düşüncesi'nde “Nurettin Topçu'da Ruhçu Anadolu Sosyalizmi” şeklinde açılacak bir bahsin, esasa taalluk eden bir tartışmadan ziyade usule ilişkin bir konuşmadan ibaret kalacağını söylemek mümkündür. Dolayısıyla kendine özgü haliyle sosyalizmin Topçu'nun fikriyatının omurgasını teşkil edecek kadar güçlü bir öge olduğunu söylemek zor görünmektedir. Yer verdiğimiz hatıra-metin, Topçu'nun sosyalizm tasarımının esaslı ve nihai bir tasarım olmadığı sonucuna bizi ulaştırmaktadır. 1960'ların dünyasında Türkiye'de de sosyalist eğilimlerin yükselişe geçtiğini gözlemleyen Topçu, bunun neticesinde kendine özgü bir sosyalist tasarım ortaya koyma ihtiyacı hissetmiştir. Nihayetinde Topçu'nun ruhçu-Anadolu-Müslüman gibi sıfatlarla vafettiği kendine özgü sosyalizmi, formasyonunu düşünürün kendi entelektüel macerasından almakta ve yaşadığı dönemin elitlerine yönelik bir eleştiri imkânından ibaret görünmektedir. O

halde Topçu'nun idealist bir zeminde neşvünema bulan sosyalizminin, Anadolu'nun tasavvufi irfan geleneğiyle şekillenmiş İslami bir ruh taşıdığı ve aynı zamanda yaşadığı dönemin elitlerine yönelik protest bir tavırdan ibaret olduğu ifade edilmelidir.

KAYNAKLAR

- Cesur, Ertuğrul; "İslam – Sosyalizm Sentezleri (Tarihsel Bir Tasvir)", doktora tezi, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 2016.
- Civelek, Muzaffer; *Kırk Yıl Sonra Dün Gibi Nurettin Topçu*, 1. Basım, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2017.
- Emre, Akif; "Nurettin Topçu'da Öteki Dünyalar", *Hece Aylık Edebiyat Dergisi, Bir Düşünce ve Yarınki Türkiye Tasarımı Olarak Nurettin Topçu Özel Sayısı*, Yıl: 10, Sayı: 109, Ocak, 2006, Baskı Tarihi: 31.12.2005.
- Erverdi, Ezel; *Nurettin Topçu, Dünden Kalanlar ve Geleceğe Umutlar*, 2. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019.
- Göze, Ayferi; *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, 13. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları, 2011.
- Hatemi, Hüseyin Perviz; *İslâm Açısından Sosyalizm*, İstanbul: Hareket Yayınları, 1967.
- Işık, Emin; *Nurettin Topçu, Çağdaş Bir Dervişin Dünyası*, 3. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019.
- Köse, Metin; "Bir Ölüm Yıldönümü ve Bir Anı", *Çağımıza Selam (Siyasi, İktisadi, Kültürel Aylık Dergi)*, Yıl:2, Sayı: 14, Ağustos, 1983.
- Mollaer, Fırat; *Anadolu Sosyalizmine Bir Katkı*, 1. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2007, s. 105.
- ; "Türk Sosyalizmine Bir Katkı", *Hece Aylık Edebiyat Dergisi, Bir Düşünce ve Yarınki Türkiye Tasarımı Olarak Nurettin Topçu Özel Sayısı*, Yıl: 10, Sayı: 109, Ocak, 2006, Baskı Tarihi: 31.12.2005.
- Necip Fazıl, *Babiali*, 8. Basım, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 1999.
- ; *Dünya Bir İnkılâp Bekliyor*, 3. Basım, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 1993.
- Okay, M. Orhan; *Anadolu'dan Hatıralarla Nurettin Topçu'nun Mektupları*, İstanbul: Cümle Yayınları, 2015.
- Öğün, Süleyman Seyfi; *Modernleşme, Milliyetçilik ve Türkiye*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 1994.
- ; *Türkiye'de Cemaatçi Milliyetçilik ve Nurettin Topçu*, 1. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1992.
- Sunar, Lütfi; "Kadro Dergisi/Hareketi ve Etkileri" Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Cilt 2, Sayı 1, 2004, 511-526.
- Thomas, Jean-Paul; "Sosyalizm", çev. İsmail Yerguz, *Siyaset Felsefesi Sözlüğü*, Yayıma Hazırlayanlar: Philippe Raynaud ve Stéphane Rials, 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2011.
- Topçu, Nurettin; "Hareketin Otuz Yılı" *Fikirde ve Sanatta Hareket*, Ocak 1969.
- ; *Ahlâk Nizâmı*, 3. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1997.
- ; *Devlet ve Demokrasi, (İradenin Davası, Devlet ve Demokrasi birlikte)*, 8. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2018.
- ; *İsyân Ahlakı*, 12. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014.
- ; *Kültür ve Medeniyet*, 2. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1998.
- ; *Yarınki Türkiye*, 5. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları: 1999.
- Tunçay, Mete; *Türkiye'de Sol Akımlar (1908-1925)*, 3. Basım, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1978.
- ; *Türkiye'de Sol Akımlar-II (1925-1936)*, 4. bs. İstanbul: BDS Yayınları, 1991.
- Yayla, Atilla; *Siyasi Düşünce Sözlüğü*, 4. Baskı, Ankara: Adres Yayınları, 2008.